

יג (ג) בחוק יד. פי בחוק יד של מלכים כמ"ט וחזק מלכים על העם למהר לשלם (לעיל י"ג).
 והוא הנכון כי אם נפרש בחוק יד על ה' אלו מיתקים אליו ית' התאמתות כח להוציא
 אותם למירות ומלכים, ואין זה נאות בחוק בעל הכולל לבני חלית: (ז) מצות יאכל. זה הפעל
 בלשון יחיד והשם בלשון רבים, וכן יותן מים על זרע, מי נדה לא זורק עליו, וכן יותן נחלתו
 הפעל לשון זכר והשם בלשון נקבה, וכן המנחה אשר יעשה מאכלה, ולא נמלא נשים יפות ורבים כאלה,
 ותחנצנו בזה המדקדק, ולדעת רש"י כל הפעלים הסתמיים האלה הם בצמות פעלים יולאים אף אם הם
 בנורות ומקבלי הפעולה, ע"כ הפעל זה חמיר בלשון זכר ובלשון יחיד כי הוא חזר לנושא שלא נזכר והוא
 המזכר בליא (מאן) ע' לעיל ע"פ ויושב את משה: מצות יאכל. דממקרא שלפני זה הייתי חומר
 כל זמן שיש חגיגה יש מנה כל זמן שאין חגיגה אין מנה ח"ל מנה יאכל, לרבות חיוז מנה אף
 בזמן שאין חגיגה (מכילתא) ולולי דבריהם הייתי חומר דהנך חרי קראי אחר לאשמעי' מה שסורו
 רבותינו לאכילת מנה בצענה ימים (חוץ לילה ראשונה) אינו אלא רשות, לכן אחר אמרו תחלה
 תאכל בלשון פועל על האדם, חזר ואמר יאכל בלשון נפעל להורות שאין האוי' רק על האוכל,
 כלומר הלחם לא יהיה רק מנה לא חוץ, ועל פועל האכילה אין כאן לוי' אלא רשות. ולדעת
 הגר"א לאכילת מנה כל שצעה מנה היא, ולא נקרא רשות רק לבני חז' דלילה ראשון, אחי קרא
 חניין בנפעל להורות דתאכל דקראי קמא אינו חוב רק מנה. עמ"ס לעיל י"ב ט"ז כל מלאכה לא יעשה:
 ולא יראה לך חמץ. בהרבה מוקמות הלמד' משמשת בראש התיבה במקום של, כמו וכל אשר אחר רואה לי
 הוא ומרגומו דילי, למי אחר (בראשית ל"ב) של מי אחר (ע"פ רש"י), מי אלה לך (שם ל"ג ה') מי
 אלה להיות שלך, ארץ מלכים לכם הוא (שם מ"ה) תרגומו דילכון, וכן מלת לך כאן פירושו שלך,
 וממ"ס רבותינו שלך אי אחר רואה אכל אחר רואה של אחרים, והא' דלא בחר בלשון קלרה ולומר
 לא יראה חמץ, כי בצומת אין חמץ בפסח קרוי לישראל חמץ, דאסור עליו גם ההנאה ממנו
 וכדאמרו חמץ בפסח אינו צדשותו של ישראל ועשאו הכחזו כאלו הוא צדשותו לענין כל יראה,
 ולזה אמר לשון לא יראה לך כלומר שהיה עד הנה שלך וצדשותך: בבל גבולך. פי בכל רשותך,
 כי בשם גבול נכלל גם כל שטח הדבר שזמן הגבול ללד פנים, עד שיקרא שטח הדבר כולו והתפשטותו
 ללד פנים בשם גבול (עשרעיריאל, דיסעריקט) כמו הכני מציא חמץ וצד' גבולך, שאין הכוונה
 על הגבול ללד, ולא בקרב הארץ גם כן. וכן לא נשאר ארצה בכל גבול מלכים, לאו דוקא
 על הגבול כי אם בכל שטח הארץ, וכמו וסדו צנים לגבולם, וזיה גם על העיר
 רשות שלך. דומה לזה שם שער שהונח על פתח מבוא העיר והמדינה, וזיה גם על העיר
 והמדינה עצמה, כמו וירש זרעך את שער אויביו, וכן והלוי אשר צדעריכם (ראה י"ב י"ג):
 (ח) בעבור זה. פי צעבור זאת העבודה שהיא אכילת מנה ולא יאכל חוץ שהוא תחלת
 המנוחה שהוא לנו הש"י, עשה לנו השם אז אחרות שהולחנו מלכים; והענין לא הולחנו מלכים
 רק לעדו כחזו בהוליאך את העם מלכים מעבדון את אלהי' על ההר הזה, וכחזו אשר הולחתי
 אחכם מארץ מלכים להיות לכם לאלהים, כ"כ הראש' ורש"י, והמחזין פי צעבור זה שעשה ה'
 לי בלחתי מלכים אני עובד את העבודה הזאת וכ"כ רש"י, אמנם עיקר מליית היתוב עם פתרון
 חינוכו מוסרים עם פירוש רש"י וראש' ומהנגד אל שאר הפירושים כמ"ס רז"ה, דרך הכחזו
 להשתמש במלת צעבור ובמלת בגלל להורות על התקשרות הסבה עם המוסרצו ממנה, פעם יאמר
 ויצרכני ה' בגללך, ופעם יאמר צעבור תצרכני נפשי, ונשאתי לכל המקום צעבור, ולא נוכל לוור
 שימוש זהם הכחזו צעבורצ"י, כי אמנם יש הצדל ציניהם, מלת בגלל מתקשרת לעולם עם הסבה
 הגורמת להשגת דבר אחר וזלחה, ומלת צעבור מתקשרת עם הדבר האחר שהוא המושג, לכן מלת
 בגלל נוספת על הקודם, ומלת צעבור על המתאחר, ולשון בגלל מן התגלגלות, דוגמה אחרת ז"ל
 צדכי כחזות פסים ירדו אחרותיו למלכים, ואילו תאמר צעבור כחזות פסים ירדו וכי. יפה משמעו
 ירדו למלכים בכדי שישירו כחזות פסים והוא הפך המכוון, והנה היותו פחותה לעני' מתצדך, לכן
 על נתינת הדקדק כולל לשון בגלל, כי בגלל הדבר הזה יצרכך ר"ל בגלל הדקדק, ועל קבלת הדברה
 נוכל לשון צעבור דוגמת צעבור תצרכני נפשי, צעבור אשר יצרכך לפני מותי, לכן תאמר מן
 דקדק צעבור יצרכך ה'; ולא תמלא לעולם מלת בגלל מחובר עם פעל עמיד כמו שגלגלונו מוקדש
 עם מלת צעבור, וזה לפי שהדבר אשר נוכל עליו לשון בגלל הוא מוקדם לעולם, להיותו כדמות
 הכנה וכלי להשגת המצוקה, ובאמרו צעבור זה או צעבור זאת תהיה מלת זה וזאת רומזת על
 המצוקה הנלה אשר צעבורו ולתכליתו מתקדם או מקדם ענין אחר וזלחה, וכן צעבור זאת העמדתך,
 וזיאר מה זאת אשר צעבורו העמדתך, צעבור הראותך את כמי, וכן בכל דומיהם, מזה מוצא
 שפי' צעבור זה כאן הוא כמ"ס רש"י וראש'ע, ומי' כתב הרמב"ן על פירוש רש"י וראש'ע שאינו

נכון לדעתו, לכן פירש הוא וז"ל צעבור זה אשר עשה ה' לי בלילי מולדתי, וכן והודעת להם את הדרך ילכו זה ורבים כן, יאמר כי צעבור זה שעשה ה' לי בלילי מולדתי, אני עובד את העבודה הזאת כענין שאמר למשה על כן אני זורח לה' כל פטר רחם, ואמר זה כלומר תמיד לו זה שאתה רואה בעיניך שעשה ה' לך בלילי מולדתי, ורבותיו דרשו כי על מלות ומדורים שמונחים לפני ירמוח, ויתכן שהיה שיעורו והגדת לבדן זה עשה ה' לי בלילי מולדתי, כאומר כך וכך עשה ה' לי, כי מלת צעבור משמע גם בעלם ענין כמו צעבור הילד חי למות ותצדק אינו ככלל, עכ"ל. הנה בכל הפירושים האלה לשון המקרא קטוע ואינו מיושב על מכונו, וראיתי לרמב"ן בפסוק ולטוטפות בין עיניך שכתב, ועל דרך האמת מה שאמר הכתוב צעבור זה עשה ה' לי כי כמו זה אלי ואניו, יאמר כי צעבור שמו וכבודו עשה עמו והולחנו מולדתי, יע"ש. ופירוש זה הוא לדעתי המפורסם שכל הפירושים, רק שדכריו כתובים מחד, ויש לקרנם ע"ד הפשט עם המצואר (בפרשת וישב ל"ט י"א, ויהי כהיום הזה) שומלת זה הורחבו גם על רוס מעלת הדבר וגובה יתורו (ערהאצנעוהייט) יע"ש ובפרשת בשלח צוה אלי ואניו, ויהיה טעם צעבור זה עשה ה' לי, כל מה שעשה ה' לי בלילי מולדתי היה צעבור זה, כלומר צעבור רוס מעלת כבודו ויתרון יקר הדבר, שיתפרסם כבוד העליון ית' בעולם, וכל צני אדם יכירו וידעו כבוד הד' מלכותו (דער פֿערהערליכניג וועגען, ויירקטע דער אללהער פֿיר מיד וגו') כי ציני אנוס החלו הדעות להשתבש באמונה ובכבוד ה', מהם כפרו בעיקר באמנם כי העולם קדמון כחשו צה' ויאמרו לא הוא, מהם הכחישו צדיעתו הפרטית אמרו איכה ידע אל ויש דעה בעליון, מהם הורו צדיעתו והכחישו בהשגחתו עשו את האדם כדגי הים שלא ישיג צהם, ואין עמם עונש או שכר כי עז ה' את הארץ, ועיי' האורות והמופתים בשו"ת מנהגו כי ע"י עולם וטעמו שנעשו צמלים, התבדר בעול דעות המושגות האלה, וטועה כבוד ה' בעולם, כי ע"י המופתים הנפלאים כורע שיש לעולם אלוה המחדש היורע המשגים ויכול כל, ולפי שהיו המופתים נגזרים מחלה ומפי משה שהתירה גם את פרעה והודיעו מקורם מהם, הנה תבדור מזה אמתת הנבואה, כי ידבר אלהים את האדם ונגלה סודו אליו, ולכן אמר במופתים למען מדע כי אני ה' בקרב הארץ להורות על ההשגחה כי לא עזז אחם למקריים כדעתם, ואמר למען מדע כי לה' הארץ להורות על המדע כי היא שלו שצדקה מאין, ואמר צעבור מדע כי אין כמוני בכל הארץ להורות על היכולת שהוא שליט בכל אין מעבד צידו, הנה מצואר כי כל מה שנעשה לישראל צליחת מלכים היה לפרסם כבוד הד' מלכותו ית', והוא מכון בלשון צעבור זה, ויתכן עוד, לפי המצואר שיש צמלת זה הורחב על מעלת הדבר וששיצותי (כמצואר צוה אלי ואניו דשירה, וזהו משה האיש צני חשא) ואין לנו בעולם דבר יותר נעלה ונשגב צעבר מן התורה, ולכן נקראת בשם זה, ומצואר הוא שהתכלית המכוון צליחת מלכים לא היה רק קבלת התורה, כאמרו ית' למשה צהליחך את העם מולדתי תעבדון את אלהי, זה הוא צעלמו המכוון צמה שאמר כאן, צעבור זה עשה ה' לי בלילי מולדתי, כלומר כל מה שעשה לי להולידו מולדתי, לא היה רק צעבור זה, (דער ערהאצנען לעהרע וועגען) צעבור נשיג דבר היותר נשגב צמעלה: (ט) והיה לך לאות, יליחת מלכים תהיה לך לאות (ש"י) כוונתו ענין יליחת מלכים כל' הנסים והנפלאות שנעשו צבור להולידך, כתרגום יצ"ע ויהי לך נקסא דקי, כמו שש"ס חס"י כי ציד חזקה הולידך וגו' (מלת כי טעמו כוללת אשר דלח) כמו מי אכני כי אלהי) והוא מוכן ארישא דקרא, וטעמו ההולאה שהיה ציד חזקה כלומר ע"י נסים ונפלאות, הוא יהיה לך לאות ולזכרון, וכמ"ס הרמב"ן שיעור הכתוב ויהי לך לאות וגו' כי ציד חזקה הולידך: תורת דו' בפיך. התכלית האמתי המצוהם מתורה ה' הוא צמירתה כלל, כאמור (לנצח ל' י) צפיד וכלצדן לעשותו, והלימוד צפה לצד גיפה המפורסר ומשא צריתי עלי פיד ואמה שגלת מוכר, א"כ מה הוא צפיד כאן, לכן כ"ל שאין מלת פי כאן על אבר הדבור (מורד) אבל ענינו כמו, לפי אכלו חכמו, שטעמו המדה והשיעור (נאך מאחסנאצט) וכענין לפי שכלו יהלל איש (משלי י"ג) שטעמו הערך והחשיבות (ווענטה) על יוקר וערך שכלו יהלל, כן טעם צפיד, צמיעור חשיבותך, ובמדת יוקר שלך (דיינער ווירדע געמאט) וכוונת המקרא אשר שתיקתה צעני ה', שלא הולידך מן העבדות לחירות צדך הטעם וכמנהגו של עולם, רק שהיה צפידלך סדר דרכי הטעניים להולידך ע"י נסים ונפלאות, והתבדר לך מזה, כי הצדיל אותך ית' וכל צדי עולם שאינם מוהגים רק צדך הטעני, ורק אחד לצדך הפליא לעשות הענינים הנפלאים הנעלים ומשונים מוהגו של עולם, לכן אחת מחייב לשמור תורה ה', אף שרוב המלות מוהגה הם חקים, הנשגבים משקול דעת אנושי, אין מוצא לצינת אדם להשיג אותם, והם מתנגדים מחד לדרכי טעם אנושי, כי חשיבה מול חשיבה, כמו שהשם האמיתי והגדיל חשיבותך בהנהגות הנסים והנפלאות היואלים מדרכי הטעם ועללים מוהגת אדם, ככה אחת תאמיר אותו ותגדיל כבודו צמירתת חקיו הנעלים מצינת אדם ומתנגדים לטעם אנושי

לחשוד. ושיעור דמשיבות תורל מרת היקר והעדר הכלל צמלת צפיק, יבאר צומה שאמר חמ"ז, כי ציד חזקה הולילך ה' ממנרים, כי הילילה שהיתה ציד חזקה היא כצנה למייב חותמו אל קיום מלת התורה, וכמו שצייר צמקס אחר (ולחשן ר' ב') מה העדות והמקום והמחשבים ונאה התשובה ע"ז, ויוליחו ציד חזקה, ויתן חותמות ועופותים, ויוליבו לעשות את המקום האלה, עמיש סס. הנה מוצרך כי הילילה שהיתה ציד חזקה כלומר צמטיי הסצנ, שהם למעלה מהשגת חנושי ומחבדי הסצנ, היא מחייבת חותמו לשמור המקום האלה אף שהם מנגדים לצנע האנושי, ונלתי מושגים לשכל חנושי. ועם צפיק כי ציד חזקה (דיינער ווירדיגוב געמאס דאס מיט אללגעוואלטיגער מלכע), לפי שלא הולילחו עמ"י דרכי הסצנ לכצנ המירות בהגהה סצנולס, שהעבר ילא חשטי מלדוויז אס מרנן צעליו מעלמו, או שהוא מורד צו וילא מומנו צע"כ, אזל הוא ית' ממסדו הגדול הוקיר את ישראל לכצנ מירותם צדרכי סמיי הסצנ, לפרסם צזה כצודם צכל העולם, הנה זה הוא חשיבות נפלאה לעם הזה, ולסנת מעלת חשיבותם זה צעיניו ית', המחייבו לעמוד על המערכת עצורתו גם צדרכים שהם מחבדי הסצנ ועלי השכל. (עמיש צבי חלא כ"ז כ"ד אשר דצרת צפיק). מלת חסיה מירותו חקיים, כי שרש היה יורה גם על קיום הדבר, כמו ויהי ריב ומדון יאח (סצקוק א') שמיסדו לכצ"י ותרגום קיום, כלומר העופה ריב ומדון יש לו קיום, וכן ויהי עיך (ש"א כ"ט כ"ז) טעמו נתן קיום לשונאך (ע"ש רס"י ותרגום). וקצו לזה ויהיו סס עד היום הזה (יהושע ד' ס') על קיום הדבר בהמשכת זמנו, וכן יהי לך אשר לך, שורה על קני הדבר (א"ס צעיון צעהאלטען), ותרומו (לחמיס דוא סאָרעאן האָלעסע דיא לערע דעם אללהערן, דיינער ווירדע געמאס). וכבר מלאנו את צי"ם משמשת לשון ודמיון כחות כ"ף, כמו ולמחו צבין חליר (ישעיה מ"ד) תרגומו ויתרון כלצני עס. לרשטיך ולא צכסך (סס מ"ס) פירש"ל לא כלרוך הכסף, ומיחס צקדשים (איוצ ל"ו) תרגומו ויתחורו הין מרי צו. נעשה אדם כדמותו (צראשית א' כ"ו), צדמות אלהים עשה אותו (סס ה' א') והנה (צצנת כ"ט צ') ילפי רבותיו דלא הוכשר למלאכת צמים אלא עוד צהנה טורה, מתורת ה' צפיק, מן המותר צפיק, כ"ל דעתם מדאוליא הכמו' ענין הערך והחשיבות צלשון פי, יורה צדך דדי גם על הוראת אצב הדבור. והנה רלצ"ג פירש תורת ה' תורת זאת הפרשה יליחת מנרים ואין כן דעת רבותיו (מכות י"א) דילפיין מהך דליחקם כל התורה כלה לתפלין. ובאמת אין לורך להוליל מלת צפיק משפטי' על אצב הדבור, כי הקדים צזה מלת תפלין שהם על הזרוע נגד הלצ ועל הראש נגד המוח, שהם האיצרים הראשיים מוקר כל התאחות וכל המחשבות וכל החטויות, שהיו התפלין לחות ולזכרון לשעבר כל אלה חסם עול התורה והמליה, ולפי שהאדם מלד טצע חומרותיו יצקם ההנחות העצבות, הסיפיה התורה שמינה על שמינה וותיה על עיון התורה והעסק צה גם צפיו, חה חומענו מלחור אחר יער מחשבות לצבט: (יא) בי יביאך. אין למרש מלת כי כעסם אס התנאי (וועגן) כמו כי חפגע שור אינך, דהא תפלין וקדושת צבור שגאמרו צפרשה סס מלות התלויות צגוק ואינו תלוי צצילת הארץ, אלא מלת כי הוא כעסם יען, כאשר המשפט הנה הוא כתיבת טעם על המשפט שקדם לו, כמו ולא כמס כי קצו (וייל) כי אחר אלהים (דעגן). הראשון טעם על מה שצער, והשני על מה שיתחדש, וטעם כי יביאך, לפי שצברונו ית' להביאך לכן ליה אחר, ח"ס (צבורות ס') עשה מזה צו שצצילה חכנס לארץ. וכן והיה כי יביאך (פסוק ה') לריכים למרש כן, שהצור צה מלות מלה ותפלין שהם חוצת הגוף ואינם תלוים צאצך (עיין פני יהושע קדושין ל"ז ד"ס הרי תפלין, ודיה מושצ דכתצ רחמנא, מה שחמם על התוספת, ורציו נכונים מלד): (יג) חסודה בשוה. לא אמרה תורה שה להממיר אלא להקל, שאס פער הממור שיה עשר סלעים יכול למדותו צזה שיה דינר, ואס אין לו סה מודה צשווי ונותן דמיו להקל, ולא יהיה זה ממור מן ההקדם שצפדה צכסך צשווי (צבורות י"א), ונראה שילא לרבותיו דשה לאו דוקא מלל הקדים השם למעל צמה חסדה, דומה למ"ש צוכסו צעפר: (יד) בחוק יד הרציאנו. כלומר כמו שצעה לך נפלאות למעלה מן הסצנ ככה מוטל עליך, לעבדו צתורתו וצחוקותיו, כי הק"צ הובא עולמו על שני דרכים, א' כפי חקות הסצנ, וכן הובא עם כל עמי הארצות כלם מקבלים טוב ורע כפ' המקום האלה שיקר מצרשית, והצ' הוא למעלה מחקות הסצנ, כן הובא עם זרע יעקב אשר צמר לו נפלאה, ומזה הן הנביס והנפלאות ושכון הכצור עמנו, ולעומת שמי ההנהגות האלה ליה לצני אדם שמי מיני עצבות, כל העמים מיביים רק צמלות טבעיות מדיות, והן טצע מלות צני נח ופרטיות. ורע ישראל מיביים לעבדו צחוקים ומשפטים כגנבים משקול דעתו של אדם, והן חקי התורה הכתובים והנמקרים עמה על סה; ולהורות ע"ז נתן לנו את התפלין לתפלתה, כאמרו והיה לאות על ירך ולטעפת (כלומר לתכטיע ולתפלתה, כי לשון תפלתה ע"ד האמת לא יונח רק על דברים מחשבים מדרכי הסצנ, ולכן

ולכן לנד בניינים ובגדים האזורים על סוד אלהי מתוארים צב"ק צמלת תפארתה, והן שלשה הא' צבדי הסונה כדמתי לכבוד ולתפארתה, והצ' המקדש וכליו כמו וצית תפארתה אשכח, ותפארתו ציד לר, צית קדשנו ותפארתנו, והג' התפלגן שנאמר פאריך מצות עליך ואמרו חז"ל סהם התפלגן סהן תפארת ישראל, כי מלכות זה מורה סהם עם ה' ונחלי תורתו, ולכן אחת בני מחוייב לעבוד את ה' במקום שבגדים (כח): (סו) לאות על ירכה. ידוע שאין יד חרוע נאמרים שניהם על אבר אחד, כי כל אחד אבר בפני, כי מה שנקרא יד הוא פסת היד שבה ה' אלצעות ועד הפק הסלשים שבו גמר פסת היד נקרא יד, ומשם ואילך עד האגל שהוא נקרא מרסק ובלע"ז קודדי נקרא קנה, כי היא הקנה הממוצר עם פסת היד, ומן האגל ולמעלה נקרא זרוע והוא מקום הנחת תפלגן, שהוא גבוה של יד והוא כנגד הלב, ועי"ז צמנחות מצדיגן ישראל לפני המקום ית' שנתן להם תפלגן בצרבותיהן, וראה לזה שנקרא זרוע מה שאמר האגל ממה שאמר חיוצ כחפי משכמה תפול ואזרועי מקנה משבר, התחיל מן הכתף שהוא למעלה ואח"כ זרוע, ואמר מקנה שהוא הממוצר עם פסת היד, וכן שנינו צמק' אלות שסם מונה רמ"ח אברים שצאדם, ואומר שם שלשים צמקת היד, ו' בכל אלצע ואלצע, ו' צקנה, צ' צמרפק, ואחד זרוע, וארצע צחק, זו רח"י שהממוצר עם פסת היד נקרא קנה, ולשון אגל נקרא צלשון צרייתא, ולשון מרפק צלשון משנה, ואגל צלשון המקרא, שצ"כ צרימיה על כל אגלי יד ותרגם יצ"ע על כל מרפקי ידוהי, וצמק' סופרים אלו לא יתן אדם סמ"ח על ארכבותיו ויתן שני אגליו עליו מפני שיהיה צו מנהג ציון (ע) רצ"ח צעק פסוק יד הפאק חרוע הנמויה, ובסימ חורח חיים רמ" כ"ז צאל אצרהס, וצערנין דק י"ט לשון דאורי"י גם הקצרות נקרא יד, ואמר שנתצאר ההנדל שיש צין יד לזרוע, ולפי המקובל אין להגיה תפלגן על היד רק על הזרוע, מהו וקשרתם לאות על ידך דאמר קרא? והגדה שאין לתרגם על ידך (אויף דיינער האנד), כי זה הפך הקבלה האמתית, אבל מלת על ישמש גם על השטח אשר מומעל לגוף הדבר (איבער), כמו ועוף יעוסף על הארץ, ולכן אמרו (מנחות ל"ה) על יד צבובה היד, וכן חז"ל רוס ידכון, והמכוון צוקשרתם לאות על ידך לקשור התפלה צאחור חלק אשר מומעל ליד והוא הזרוע, ותרגומו (אָנצעהאלב דער האנד) וזה הכתב והקבלה תואמים יחדיו: ולמשפחות. י"ט אחר חכשטי וקשטו, פאריך מצות עליך מתורגם טוטשפן, וכ"ל צע"מ (דמ"ג) תפלגן פארא שפירו ועד"ז אקרון טוטשפות, כד"ל ישראל אשר צך אחפאך, וגלתה התורה צוה תועלת הכפשי שיימך לאדם, מתפלה של יד והיא לאות על ידך, ירלה שיהיה לאדם אות וסימן על ידו להורות צו היותו עבד מלכו של עולם, ונתפלה של ראש יורה גדרל אהבתו וצדקותו צה' עד שיחשקטו לעיני כל ויתפאך היותו עבד לאלהי עולם; וי"ט טעפות הצטה וראיה כנאחמי ועיניו מוטייפין עיש וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך זו תפלגן (עמות' ורא"ש מנחות ל"ה) ומה הטף אל דרוס (יחזקאל כ"א), ולא חטיף אל צית ישחק (עמוס ד') אל חטיפו יטיפון (מייכה צ' ע"ש תרגום ורש"י), שנינים מראה וסוון הכבואה, ול"ט דמלת טעפות נדרך למלת אות והוראה אחת לשתיים, אות הוא מענין יאותו לנו האנשים (צרכאשית ל"ד) ענינו התרלות (איינויליגען), ותרגום יאותו יעספו, וכן אל חויצ (תש"י א') מתורגם אל חטפס, והוא צעמנו מלת טעפות כאן צהתפלות סמ"ך הארמי לחי"ז צעצרי כפי הכוונ, והכוון צמלת לאות ולטעפות ענין רח"י הכש לקבל עלי כל הכוים הנאמרים צפרשיות אלה, צהנתתם על היד נד הלכ יתחלה לשעבד חלות שותצות לצו ולהנהיגם כמלות רלוטו ית', ונהנתתם על הראש נד המוח יהיה לטעפות ולרנ"ו נפשי לשעבד הכונה שצמנותו עם כל כחות' לעבודתו ית', ומדרך השון להכפיל הפ"א והלמ"ד עלמה או הפ"א והע"י"ן להורות על המסך הפעל ההוא, על הסנות והתמדת חזרת פעולתו (איטעראליין, וויעדערהקלונג), כמו מוטלטלך (ישעיה כ"ב) מגזרת וסילו את הכלים, והוראת מוטלטלך הטלת תמיד, וכן ונאשפי"מ ענין סד' מגזרת נאף והוראתו הנאוף התמיד, וכן משגשגי (ישעיה י"ז) מגזרת ישגה אחר (איוצ ס') והוראתו מהירות השגיון, וכן כאן הוכפלה הטיית להוראת הרלוט התמיד, והא דאמר ריש (מנחות ל"ה) טע צמתי שמים פח צאפרכי שמים, נראה צבור שאין כוונתו על ההוראה העלמית שצמלת טעפות, אבל טעמו על ההוראה החדדית (נעצענצעגריף) ר"ל צמרה התורה לשנות לשון חכשטי או הצטה או הרנ"ו אל לשון טעפות, להורות לנו דרך אבג גם מקצר ארצע שהוא מכוון גי' צמלת טעפות: בין עי"ג. לרבותיו (מנחות ל"ז) צין עי"ג זה קדקד מקום שמוחו של חינוך רופס, ואמרו (תגלה כ"ד) הנותן חס"ר על מלחו ה"ז דרך הקראים המצוים דברי חכמים והולכים אחר המשמע כמשמען צין עי"ג ממש (ע"ש רש"י); ולרבותיו מה שאמרה תורה צין עי"ג, י"ל לפי שגידו הראות לועמים ויולאים מן העלם של מוח והולכים צהתאסדות צחמלה ואח"כ מתחלקים עלמם וסוים אל היינס והשמאל אל שתי העינים ומגיעים אל חוך חישון צת עין ושם פועלים מוח הראות ועל ידם נתפסים המראות והמוטשים אל המוח כי שם ציתם מקורם ותרסם, כדוע מוכחי הנחות, הנה אין

אין המכוון בין עיניך בין העינים החלוטיות הנראים והנגלים, כ"ח בין מקור העינים השרשיים שאינם נראים כחץ והוא המוח, ושם עין משותף בהוראתו, יורה על אבר הראות (אויג), ויורה על המקור והטורט, כמו עין המים, שהוא מקור המים, וכן מעיני הישועה. ולפי"ז פעם בין עיניך, בין מקור הראות, והוא מקום המוח, כדומה ל' אלצעות מהחמלת עיקרי השער מן המלח ולמעלה. (עמית) עירובין ל"ה ז' ד"ה (מקום) (אויגענווארטלעך), ומדלמד קרא (ראה י"ד) קראה בין עיניכם יראה להדי' דלשון בין עיניכם אין בין העינים הנראים והנגלים כי לא שייך במקום זה קראה, אבל בין עינים השרשים והוא מקום המוח שפיר שייך לה ענין קראה. וכן מדלל אה"כ לשון בין צנת עיניך, או בין גנות עיניך, או בין עפעפיכס, מוכח שאינו מדבר מאיברים הגשמיים הנראים. ואין המקובל כדבר זה לשון המקרא, כאשר יחשבו חלוטי הראות וקלי הדעת: (וי) ויהי בשלח. לא אמר בלח ישראל מואלים, יראה שהדיענו התאמתות לזנו ית' ויליאת כונתו אל הפועל, שהוכרח פרעה להוליך את בני ישראל מארצו לחירות עולם ולתפשיית הגלמים, כפי המכוון צמח בשלח צמיח פתוחה ודגושה הלמ"ד שהוא מן הכזב, להורות על השלושים הגמורים והחלוטיות, דבין הקל יורה על השלימות שהיא למורה, כמו בשלח שחול וישמרו את הבית, וזה הענין לא היה מיוחד בלשון בלח ישראל: פן יחפז. אין ספק לגבי קצ"ה, כי ידע שיהיה העם הם יוליים הדרך הקצרה, אבל ציחור פן ינחם כדי שלא יחפז, וכעשר"ל כינו שנלמד פן ואל אינו אלא ל"ה, וכמהו פן ישלח ידו ואכל ידו ויחל גו' פירושו כדי שלא ישלח ידו, יאמר אין ראוי לחת לו הזמנה שיאכל מנעץ המים, וכן כאן לא חת להם הזמנה שיסורו למורים צמה שילכו בדרך הקצרה (רצ"ח). והיטב אמר צה חכם אחד דמלת פן אין הוראתו העיקרית ענין השמש והדלגה (פיללייט) שהנשא מקופק בדבר שאין צידו להכריע על שני חלקי האפשר צעמיד, וחושש שמה תגיע אל המליחות אשר אינו מספיק, כי אומנם ההוראה העיקרית היא ענין הסרה העצרה ומניעה (וועגשפאטונג, וועגרייטונג), מן פנימי הבית, פנה אויבין, פנית לפני, והמכוון זו הקדמת פעולה אחת המונעת ומסירה פעולה אחרת שלא תיעב צעיני הנושא, ותרגומו בלי"א (דאמיט ניכט): (כא) וה' הוֹרֶךְ, ב' רצ"ע ידענו כי השם שוכן עד וקדוש שמו ויושב קדם סלה, והכחוד ידבר כאן כלשון בני אדם כי כח ה' הולך עם ישראל. ורש"י אמר המלך נקרא כאן בשם שולח; בוונחם להרחיק ההשגחה; וא"ת מדבר קדמיותו, וכתיב"ע, פ"י מלת הולך לפעל יולל כמו הולך, דומה לשאר פעלים שהם עומדים ויוללים כמו ארמי אורז אבי, מאבד, וכו' הולל השדה שמי' לראציע המוליך וכן בהפעיל משרש ילך פעם יאמר וההורות כשמו אוליך (ימחאל ל"ג), ופעם ואוליך אחכם קומיות, בלי יד ובלמ"ד לזו'. ולפי"ז מלת לפנייה הוא שם לזאת ההולכים בראשונה קדומה (פֿארטראכ, כצוהל ז' ב') את פניו אל הים, והלמ"ד במקום מלת את (כצוהי מ') ויקח לירמיה, לאולי יתרג כעס (אויז ה'), האוכלים למענדים (איזה ד'); ואח"כ הודיע ע"י מה הולך את שלפניהם עז"א צמוד עין, כלומר ע"י צמוד עין, כי הצי"ח חשמש על העזר לפעול דבר (כישעיה מ"ה) ישראל טושע זה' (מיט, פערמיטטעלסט, פיהרעט איהרען פֿארטראכ פֿערמיטטעלסט דער וואָלקענעוילע), כי ההולכים ראשונה צמחה היו העיקריים שהלכו להנחותם הדרך, והנחתה שלאחריהם מעגלם נמשכים והולכים בדרך אחרי הראשונים להם. ובאותה הענין שהלך לפניהם בלחמם מואלים לא היה אלא לשעתו עד הים, וגם לא היה לעיני כל ישראל רק לפני הנציחים שבהם, אך מתפלת משה אחר חטא העגל בהתפללו ונפלינו איז ועמך, והוכרת הצרית עמו נגד כל עוין אעשה נפלאות (כי חשא ל"ד), מלא והלחלה היה הענין לעיני כל בית ישראל, ככתוב (ס"פ פקודי) כי עין ה' לעיני כל בית ישראל בכל מוסעיהם: לנחותם הדרך. אמר לנחותם שהוא מלשון מנוחה להורות על אופן ההגה שהמנהג נלול על ידו מן ההפסק, שלא יקדמו שטן ופגע רע ומולט מכל מכשול שהיה אפשר שיקרה לו אלו היה מונח ומולח; אמר נחית במסדק עם זו בלחל שגלול העם מכל חוק אף שהיה במקום סכנה בחוף המונח מלרים; צענתך תמתי, תמי צדקתך, תומת ישרים תחנם ודוניהם שכולם ענינם ההנהגה הדרך באופן שהיה נשמר מן התקלה והפסק; וזה היתה תועלתו עניי הכבוד שהגזיה להם כל הנמוך בדרך והשפיל כל הגבור, היה מזה נחשים ועקרבצים לפנייהם, שלא ירד עליהם מטר וצדד ולא יכס שרץ ושמש, כדאיחא במכדש"ז ר"פ בשלח ובתרגום יצ"ע צ"ע ויסעו צ"י מרענוסם סכותה. ומדלל אמר בדרך צב"ח, כצנחניה (ט"י) עמוד העין לא סר מעליהם ציונם להנחותם בדרך, אפשר כי לנחותם הוא מענין צוניה ונחת, מוב מלת קף נחת, והטעם שהיה להם הדרך לנחת ומרגיע (איהענן דען וועג אנגענעהם לו מאכען):

יד (ה) כי ברח העם, לשון זה קשה מאוד הלא הוא שלחם, כאשר יאמרו צעגלם מה זאת עשיתו כי שלחנו את ישראל מעצדו, ואם נאמר על שלא היה דעתם לבסוף אחרי לבתם

ג' ימים, צמח נודע לו שלא יסוּבו אחרי עבדם צמדנר דרך שלשת ימים, כי עדיין לא נכנסו צו, ומאחיה ענין הרגישו שאינם רואים לחזור, הרי עדיין לא נחרקו ממלרים דרך שלשת ימים, ועדיין לא הלכו אלא דרך יום אחד, ואם תאמר שאחוז מהלך יום ראשון מרעמסם לסכות היה דרך שלשת ימים כמ"ס צמחילא מרעמסם לסכות ק"כ מילין ומהלך אדם ציטוני עשרה פרסאות ציוס, א"כ למה התחילו עד שעברו שלשת ימים ולא הרגישו מיד אחד יום ראשון, ועוד דרך שלשת ימים צמדנר אמרו תחלה והיינו שילאו מתחומי העיר ויכנסו צמדנר, א"כ מהלך יום ראשון מרעמסם לסכות ע"כ אינו מן הענין (ע' רא"ס), ואמר הרי"א צראתם ששבו ישראל אחרנית צדך אשר הלכו צה, זה יורה כי משה צערהו דבר, ואלא היתה כוונתו לצות רק לצרות, והרע"א אמר כי צרם העם ירלה צרוח מקלה המדבר ויסוּבו אחר מאימת נחש שרק ועקצו שראו שם לכן נזרזו אחר, וטעמו כענין סגר עליהם המדבר, ע"כ. ולולי יראתי הייתי אומר כי צרם כאן ענינו מאוסר ומקוסר (פֶּעֶרְסֶלְאָסְקֶטֶן, פֶּעֶרְסֶפֶרְרֶט, פֶּעֶרְרִיגֶעֶלֶט) מענין צית (ריגעל) המאסר ומקסר הלחות, וזה כי צמחות לפני שי המירות שהוא המחוז אשר משם ישפך י"ס אל חוץ לשון ים ארוך ורחב בקרא חירות, ונקום השפיכה הוא מקום לר ולכן נקרא פי המירות, ומקום תמחות צין מגדל איתם וצין הים, וצפרט לפני צעל לשון איה צית ע"כ העווד ללד לשון של מגדל מלרים, וחשד פרעה שצמקום ההוא יהרגם כולם כאיש אחד, כי מוגדל הגבוה ילחמו להם וכן מנצל לשון ולא יהיה להם פליטה רק לירד לים ולהטבע צו כי אין להם מקום מפלט לנטות ימין ושמאל, הנה הם חונים צמקום שהם מסוגרים וכלואים (אין דער ענגע), וטעם צרם כטעם הפך לצם לצטו עמו (תהלים ק"א) שהוא לר"ק כמו נהפך לצם: (ז) ושלשם על-כלו. על כל עמו וחילו הפקיד שלישים מלומדי ונלחמה, כי כל חוקק הוצא חלוי צשר הוצא צמחותו ותחבולותיו (רע"ס), ומשקל שלשים צא כאן שלא כמשפט כי הפ"א ראוי להיות צצ"א, כמו מן חיר נזירים, וכן פתיל פתילים כמ"ס ר"ס צ"ו, וצמחת המאמר למוחר, הכי אין אנו יודעים שאין יולאים למלחמה צלמי שרי לצאות צראש העם; ויראה דמסבות אלה ארז"ל שהול"א פרעה שלש מלרים על כל אחד ואחד מישראל, ויהיה לדעתם שם שלשים כאן כמו הלא כחצתי לך שלשים (משלי כ"ב) דמרגומו חלת זמנין (דרייפאך) [ויש שפי' שם לפי שהרבה משלים ומקרים דמשלי מושלם שלם חיצות, כמו ס' אייז דרובו כן, לכן קרא לצדורים כאלה שלשים]; ולצדריהם מלות על כלו מוסב על ישראל הנזכר למעלה, והר"י של ושלשים היא וי"ו צבור נמשפט הקודם: (ח) ביר רשה. אמרו צמחילא מניד הכחצו שששהיו המלרים רודפים אחרי צ"י היו מנאצים ומחפרים ומגדפים חבל ישראל מרוממים ומשנחמים ונותנים שיר שצח וגדולה תהלה תפארת למי שהמלחמה שלו כמ"ס רוממות אל צגרוס וגר ואומר ה' אלהי אלה ארוממן ואודה את שונן כי עשית פלא (ישעי' כ"ה), כי מלת ציד כמו צמחה, כי שרם יד הוראתו ג"כ תורה שצח והלול, כמ"ס צירים משה ידו, יער"ס, ויתורגם ציד רמה (מיט) הפלעס (לחנן), והוא נאות מאד אל הענין, ויראה על אמתות פי' זה מדאמר (פי' מעשי) ציד רמה לעיני כל מלרים, ואם יהיה פירוש ציד רמה גלוי ופרסום וכת"א צרים גלוי, א"כ מה הוסיף לאמר לעיני כל מלרים הא והא חר הוא: (יא) להוציאנו. צא כאן קמ"ץ גדול תחת לר"י והאל"ף ראיה להיות לר"י (ר"ס צ"ו), ואשר שהל"ף קמולה להורות על ההוה צעמו שעתה כבד נשם (פֶּעֶרְגֶּאָנֶעֶנֶט געגענווארט) ודוגמת זה יאהצני אישי כמ"ס: (יג) כי אשר ראיתם. ערש"י, וכבר העיר הרא"ס דלפירושו לריכים להוסיף מלת הוא קודם היום, וגם אות וי"ו צמלת לא, וא"ת ארי כמה די חזיון, וכתיב"ע ארום היכמא דחמיתון, ויראה שהוסיפו אות כ"ף צמלת אשר (כמ"ס רמ"ד צביאור) ויותר נראה שהם מפרשים מלת כי צמלת כמו, על ההסתוות והתדמות, כמורגל צדצרי צבות' מר כי אחרי', דמשחתי כי אחרי', ויתצאר מלת כי צמרי אנפי', לנתינת טעם ולדמיון, לכן דמגמוסו צמרי ליטנא ארי כמה (דענן וויא) עמ"ס ויגש מ"ץ לר', כי תועבת מלרים: (טו) מה תצעק. לפירש"י חחר על תפלת משה שלא החזיר מננה צקרא; ויתכן לומר שהוא חחר על נעקת צ"י שזכיר למעלה, ופי' תלעק תעצוב ותניח לנעוק (לֶאָסְקֶסְטֶט שרייען), כי יש פעלים שאין הוראתם פעולה הגעשית מידי הפועל צעלמו רק הסבת פעולה, כמו על אשר מעלתם צי, לא קדשם אחרי, שמוכותם גרמחם מעילה, גרמחם מניעת הקדושה, וכן אשר טמאו אחותם (וישלא לר'), אף שאנשי שכם לא היו פועלים עצמיים צדצרי הגזלה, מ"מ מפני שהיו ידעים צו וסחוקים, וצדנ"ים להמול היו רואים לייפות הדבר, לכן תחיתם המעשה גם אליהם ע"ד מי שצידו למחות ואינו מוחה הוא נחפס צו. וכן וכן הצקר אשר עשה (צראשית ח"י) אינו פעל עצמי (ער האט לוצערייטעט) כי ע"י נערו נעשה כמ"ס ויקח צן צקר ויתן אל הנער, והנה הוא רק פעל מוסב (לוצערייטען לֶאָסְקֶטֶן) ע"ד שלוחו של אדם כמותו. וכן כל לשונות עש"י האחרים למשה צלוי מלאתם המשכן צמרותה ותורה, כגון ועשית כפרת ועשית שולחן, וכדומה לאלה העולים מתקפר מ"צ, כולם אינם פעלים עצמיים

עלמייס, כי משה לא עשה מלאכה והוא לא שלח ידו במלאכה זו כאלו נלחלל עם חכמי לז כמזכיר
 בויקהל ופקודי, איך לשון ועשית שנאמר למשה אינו רק פעל ומקצב שנלחלל לעושי המלאכה היה
 קנה לעשיי, ותרגומו (דא) זאללסט דערפערטיגען לאספען, וכן הנית אשר בנה שלמה (מל"א ו')
 ויבן שלמה, בנה בניתי בית זבול (שם) אינם רק פעלים ומקצבים לא פעלים עלמייס וכן הוא
 היה עושה (ויסע ל"ט) ת"א וי"ע הוא מפקד למעבד, וכן כשיש כח ורשות צאדם לבטל ולמנוע
 את חברו ומפעולה ולא ימנענו ממנה, כמו חושב ושכיר לא יאכל צו שהאזרה היא על ישראל
 שלא יניח אותם לאכול, וכן לא חזרע כרמיך כלאים שנכלל צו ג"כ האזרה מלהניח ומלקיים את
 האדמים בדרם, וכן לא חששה כל מלאכה דבשנת, מלת חששה כוללת פעולה ענמית (זעלבסטאטיגקייט),
 ופעל ומקצב ככתוב אתה ויבן ובתך וגו' שחזיר את הגדול מלהניח את הקטן עשיית מלאכה
 (ע"פ רש"י), וכן לא ירדנו צפרד סי' לא תניס שירדנו, (ובצמות ס"ז) אמרו ויליד ביתו הם יאכלו
 בלחמם הילוד ומחילי, קרי צי' יאכלו (ע' פ' אמור), ומזה את אשר ישכבון הנשים הלוואות, גרמו
 וקצבו עליהן שיסכבו לא ששכבו הן עמוהן וכדעת רבותיו (עמ"ס צמות צלמה הרעה וזארח
 צוהם חכמי מכה), ומזה אמר כאן מה תלעק אלי, למה תחן מקים אל העקם שיעקרו ישראל
 אלי; וסמכים לסירוס זה צמ"ר דאמר ר"מ אמר הקצ"ה למשה איך ישראל לריבים להסתכל לפני,
 הסב ממור מה תלעק לעקת צני ישראל. עמ"ס צפוף אחרי מות בואת זכר לא תשכב שם בארץ
 בכלל הגדול הזה ובס' כי תבא בארמי חוצה, ומלחמי כן לרמזין שפירש מה תלעק מה תניחם
 ללעוק: (סו) ובקערו, המסורר קראחו לשון גזירה, לגור ים סוף לגזרים וברבותיו קריעת י"ם,
 וי"ל שצמח המורה בלשון צקיעה שיש להצין צו שמי כוונות, האחת חלוקת הדבר (טהיילען),
 והשנית לשון צקעה, מן ארץ הרים ונקעות (צרוך, טהאל), והוא שם על שטח העמק והעמוד
 משאר השטחים שסביבותיו והוא גדול בשטחים כמות שדה כי (לפי מה שיצא חמ"ו) לא היה
 מן י"ם ככרמים לגומי משטח העליון עד תחתית העמק, כי לא צקע ה' לפנים רק אותו הסלק
 מן המים שהוא גזרה למעלה מן היבשה, אבל מן המים השווים עם פני הארץ, עליהם הלכו בניי,
 וע"א כאן ונקעה, שהם שהוא מוטעו גזרה ותלול יעשה צקעה שטח עמוד ועמוד, ותרגומו
 (מאכע עם זר עבדענע), וכ"א (אבות דר"ב פ' ל"ג) אמר להם משה קומו עברו אמרו לא נעבור
 עד שיעשה הים צקעה לפנינו הכה משה ונעשה צקעה לפנים שנאמר צקע ים ויעצרים ונאמר
 (ישעיה ס"ג) כבהם צקעה חדר, ע"כ. וכ"א בס' חמות שלמה (פ' י"ט) ותהי דרך סלולה צים
 סוף והמלכות העמוקות היה כשדה מלא עשב: (י"ט) ויסע וגו' ויסע וגו', עמוד האש נפע מלפני
 מחנה ישראל והלך ממחניהם ונסע עוד עמוד הענן ומפניהם ויעמוד ממחניהם והנה שני העמודים
 ממחניהם, ולא הפסיק עמוד הענן צין עמוד האש למחנה ישראל אבל הפסיק צין מחנה מלרים
 וצין עמוד האש, והי' הענן והמסך צין מחנה למחנה והי' לישראל אור צעמוד האש חמ"ס שהי'
 ממחניהם מפני שהי' למעלה ולא היה עמוד הענן מפסיק אותו להם כאשר למלרים זה פעם
 ואחר את הלילה כי האיר להם הלילה אבל לא כאשר הלילות לנחותם הדך כי לא היה הולך לפנים,
 והי' זה כי חילו היה עמוד האש הולך לפני ישראל כאשר הלילות ועמוד הענן צין מלרים וצין
 ישראל היו ישראל ממחניהם ללכת והמלרים לא יראו ולא יצאו ממחניהם, ועתה הלכו ישראל לחסם
 ואין המרחק רב ציניהם והיו המלרים רוחים את מחנה ישראל מתוך הענן והולכים ממחניהם כי
 ראו האש מתוך הענן אלא שלא היו יכולים ליקרב אליהם מפני הפסק שני העמודים (רמזין):
 (כב) ויבאו בתוך הים, צמ"מ ישמע על ההולך צים לשון ירידה, כמו יורדי הים באניות וכדומה,
 והי' לומר גם כאן לשון וירדו, ואמר לשון ויצאו כמ"ס רנ"ו, כי לא היה צקיעת י"ם על דרך
 המפורסם, כי אם הפליא ה' לעשות שהההם שהוא קרקעית הים שהמים שוכנים עליו הגזיה ה'
 אותו מעט מעט מתקומו וכשא למעלה עד שהיה צמשה אחד עם שפת הים, והסלק מן התהום
 שצא למעלה נעשה גריר ויבש, והוא היה דרך סלולה וסוד לעבור עליו, והנה צמשה התהום
 למעלה והיה דרך סלולה צלי עמקים וגזוהים הולכו מן הים להצקע ולהחלות באשר התהום
 ציניהם יבשה חדשה, חם ענין טבעי; אמנם אלו היו גרים כדרכם וכפי טבעיהם, יחזון אל
 שארית הים מיעין ומשמאל הדך שנתחדש וכן לפנים ולאמור אל שפת הים, ע"כ הפליא הש"י
 לעשות שהמים שנגזרו ע"י התהום שלטו למעלה לא כסו לפנים ולאמור ולא לשארית הים כדרכם,
 אלא נחלו לשמים ונעמדו זו על זו באויר משני לדי הדך חדש, והי' זה ע"י רוח קדים שהולך
 ה' צים כל הלילה, והרוח הגפלא הזה חלה את המים הגזוהים והעמידן לשני לדי הדך כשני
 חומות גם עמדו על מזנן כל הלילה וחמ"ס שמדרך המים להיות נחלים קמו עמדו כמו נד ע"י
 רוח עז; היולא מכל זה שעיך הכס היה צר"ח הדך חדש שגזרה התהום למעלה, לא צקיעת
 המים, כי צמחם הוכרחו המים להצקע, והפלא השני היה שהמים הנשאים חלה אותן רוח עז
 והעמידן

והעמידן שלא יזלו כעצמיהן, ולכן נכתבה הנקיעה כלשון נפשל שנזקעו מחליהן, ועל עליית ההמון למעלה אומר הכתוב קפחו תהומות כלב ים, מלת קפחו כמו לש', מן הקפוחים על שמריהם שוף על השמרים, ויף הכדול תרגומו וקפח פדול, וכן מלת קפחו כמו קריסה ודבוק, מן ובגדיהם חקפיהו, ע"כ צמר הכתוב צמלה זו הכוללת ההמון עליית המעלה והיחוד נקדש ונעשה גרד כיצסה; ולשון כלב ים היא השטח העליון מן הים, וראהו דרך אחיה כלב ים, והאניות הולכות על השטח העליון מן הים שטחו עם שטחו, ועד אותו השטח קפה ההמון למעלה. וסמוך לדברים אלה מציינתם לדנות דרכי שומר שם. ראבי"א אומר קפה להם למעלה ועברו צו ישראל כדי שלא יטעו, עכ"ל. וצמיר צמדנר פ"ט, הקפה שלישי של ים שנאמר קפחו תהומות כלב ים והלב שלישי של אדם והלכו צמורו כיצסה, ואמר העיטן צמחון ש"פ פנו כאן וכאן שלישי רוח מיתות לעו הנוחמים למדרכ פנמות. דומה לזה ראיתי בשם הגר"א (צפ"י לישע"י סי' ח"ו) ח"ל. אילו היו מי ים סוף נכרתין לגמרי היה להם לישראל טורח גדול לירד לעמקה עד הקרקע, ואילו היו המים נשארים כמו שהן ומתייבשין היה ג"כ להם טורח לעלותו כי הים חלול צמנע וכבר גבוה, לכן הפליא הס"י חסדו ונפלאותיו בקע לפנייהם גבוה של ים עד מקום שהיו המים שוים עם הארץ, ואחריהם הגבוה צקע וגזר לגזרים כמין חומה מיתונים ומשאלם, אצל המים השוים עם פני הארץ נעשו כמין קרח ועליהם דרכו בני ישראל, ח"ש והים צקעת לפנייהם היינו המים הגבוהים, ואח"כ יעברו כיצסה, וצאותן המים עולם את רודפיהם השלכת, וזהו ויצאו בני ישראל צדוהם ישרה ע"פ המים, ואמר כיצסה היינו על יצושת המים התחומים, וירדפם מלרים וגו' אל תוך הים היינו נמי על יצושת המים תוך התהומות, ויש משה ידו על הים וישב הים לאחור היינו המים הגבוהים אשר כמו כד הגיעו אחד לאחד, ולא נפדו כל התהומות כאחד, אלא החלק שהיה אחורי המלכים אשר צוהם לתוך הים הוא ששב למקומו, לכן כשהפכו פניהם לנוח כחצי ומלרים נסים לקדמותו, אצל החלק תחומות המים שהיה כנגד ישראל עדיין נלצו כמו נד, ח"ש עוד הפעם ובני ישראל הלכו כיצסה צדוהם הים והמים להם חומה, ואמר כאן כיצסה ואמר כך צדוהם הים מפני שנקדש הנס ה' דרך תפלת מלרים וצמנעלם כחצי טנצו צים סוף היינו צמים שלמטה ויהם ואח"כ תהומות יבשיות המים תחומות הפכו שוב פניהם לנוח דרך הלכו גאולים, זה שאח"כ ויבדו המים ויבדו, היינו המים שלפני המלכים דרך אחורי ישראל הם שבו גם כן לכמות, אצל למקום שהיו ישראל הולכים לא שבו המים, לכן כחצי אח"כ ובני ישראל הלכו כיצסה צדוהם הים. ע"כ: (כא) לחרבה וגו' ביבשה. שם יצא הנהג על היצושת המוחלט דהיינו יצושת הדבר לגמרי צין מצפנים צין מצדו, וזה חרבה כולל גם השטחים הלמים שנאמר כנון האגמים והאחוזים ומקומות הרפס והיטו ודומיהם שהם למים מצפנים ויצושת מצדו כל שאין שם מים צעין צבלי נקרא חרבה, כהה רוח הקדים עשה את הים צמחלה חרבה ואח"כ נתייבש לגמרי ונעשה יבשה. (רש"י): (בר) וישקף. יפרשוהו לשון ראוי והצטה, ואין זה מתייבש היטב על לשון המקרא, וי"א שטעמו הראה ה' אל יצושת מלרים ופקת את עיניהם לראות את עמוד אש וענן, וצדושתם אותם צבילו מחד ובצרה התהומה ציניהם; וז"ל אחרי שידענו שעי' עמוד אש וענן נעשה מטה מלרים צמחלי אש וצדו, כחציצ' צמחולא דאישתא למירמי עליהן גומרין דאשא וצמחולא דעננא למרמא עליהן צדדין, וכול למרמ וישקף לשון מצטה, כי תרגום מצורא משקופי, שדושת קדים תרגומו שקיפין קידוש, עלה דרך טרפא דשקוף, ומה מלת משקוף שהוא הקורה העליון שהלכת שוקפת עליו כמסוגרין אותו (כח"ש רש"י זא י"ב), וישקוף את כפיו תרגומו וישקפיו, ויהיה טעם וישקוף וגו' מצט והנה אל תסתה מלרים ע"י עמוד אש וענן (ער שלוג מלרים'ם לאנער): ויהם. ערש"י, ויתכן ויהם צמיני מלרים כענין צמלסחים (ש"א ה') וזהו יד ה' צעיר תהומה גדולה מחד ויד את אש"י העיר מקטן ועד גדול וישתרו להם עפולים, ואותם מיני מלרים הם מדוי מלרים הרעים והיא היר הגדולה אשר עשה ד' צמלרים שראו ישראל וייראו כאנורו אשר יגרת מפניהם, אמנם פסטי המכות שהזכירה תחורה לא היה צהם שום חולי זולתי השחקין, והנה תחורה הזכירה שחקין מלרים; והזכירה ג"כ מדוי מלרים (רש"י). וכבר מלאנו לשון המים גם על הכליון והשחתה אכלני המומי (יחמיה ב"א) תרגומו שלני, וכן (אסתר ט') להמם ולאצדס, והכפולים עם נמי ע"י משחמים, וכבר הגדילו רוחותיו נעשי מלרים שעל הים הרבה יתר תומה שהיה להם צמלרים כאנורם צאגדה צמלרים לקו ובר' ועל הים לקו ובר': (ל) על שפת הים. מצינע מיתין ולא מיתין. וכן איחא צמחלסח לא ממים היו אלא ממים ולא ממים כענין שנאמר ויהי צלאת נפשה כי מטה, ורי מטה היתה (הלא דברה עם המילדת) אלא מטה ולא מטה. לפי"ז אין מלת מם שם האחד (סוף) רק צינוני פועל (שטערצנער) כלומר ראו אותם מושלכים על שפת הים כהם גופתים למיתה. ואין על

שפת הים מוקד על ישראל כפירוש ראצ'ע ורש"ם שישראל אשר על שפת הים ראו את המלאכים מתים ופצועים צים, דל"כ לא היה להם ספק. חז"ק המפסיק יותר מן הספק' שצמח: (לא) ויאמרו בה, האמנם הסמוכה לצי"ת הוא הכתוב צמי שמהמנים זו שזירו לעשות כחפזו לכל דבר, והסמוכה ללמ"ד אינו כ"א האמנת לאותו דבר שהוא אמת, כגון אם לא יאמינו לי, לא האמנתי לדברים ודומיהם (רל"ט):

מן (ב) זה אלי. היו מרחין אותו בחלצו (רש"י תמכילת) ובשמות רבה פ' כ"ג מקיים זה לעתיד לבא חסם לוונרים אותו דבר צ' פעמים שנאמר (ישעיה כ"ד) ואמר ציום ההוא הכה אלהינו זה קונו לו ויושיענו זה ה' וגו'. וכן אמר ע"פ זה סוף תענית כל אחד ואחד מראה בחלצו. ואין לתפוס דברים אלו כפשוטן, וכמ"ס רב"ע אין כוונתם בזה שיהיה מעלת השפחה צעקן הסגנה והסמכה יתרה על השגת מעלת יחזקאל הנביא, אלא הכוונה שראתה שפחה על הים דבר שלא ראה יחזקאל, ע"ס. מימי הדברים סתומים ויש בהם תעלומת חכמה, ואין מקום ביאורם פה לפי המכוון במצבת, עכ"פ יורה כל משכיל שאין לבאר פה מלת זה לכתי הכונה (דעצו) על דבר העומד נגד עיניו, אבל עמו כשאר מלת זה שהחכר עניים (פ' ויש, ל"ט י"א, ויהי כהיום הזה) שהורחם רוס מעלת הדבר וגוזה יתרונו (פרשהצנע) ע"ס. וכן כאן פעם זה אלי, אלי הוא רס ונשא מחד (אללערהצנען חסם מיין אללמאכסיער), וכן שם ציטטים אלהיו זה, ובתהלים מ"ח, כי זה אלהים, בכל אלה ודומיהם המכוון במלת זה רוממות והתנשאות. וזה נעמה תליית רבותיו בחמס (מנחות כ"ג) יבא זה ויקבל זאת ומה לעם זו, יבא זה, זה נשא דכתיב כי זה נשא האיש, זאת, זו התורה דכתיב זאת התורה. ומה, זה הקצ"ה שנאמר זה אלי ואנוהו, לעם זו, אלו ישראל שנאמר עם זו קנית, ע"כ. ואין כוונתם בזה כאשר יתבאר ההוגים, ממה שנמלאו אלו התיבות במקראות שהביאו, אבל המלות עלנם, זה זאת ומה זו, הורחם רוס מעלת הדבר ויתרונו. והו ג"כ המוצן במאמרם (סוף איכה קדומה) חסמו בזה ולקו בזה ותחנתים בזה, ע"ס. ולזה מנאל לרבותיו (ויקרא רבה פ' כ"א) שמיחסים למלת זאת כמה מן המלות, מילה שנת חרותה מעשר וקדושת, ע"ס. כי במלת זאת המכוון רוס המעלה והחשיבות, ואין לו חשיבות יתרה צעולם ממעלת מלת ה': (ג) איש אלהים (ס' קבלת ה') לא לגזרים המלחמה, שסעמו מלחמה גם על הנלחם (וצע) דמלאטור על כוונה זו (ס' קבלת ה') לא לגזרים המלחמה, שסעמו חן נלחמו מלד גבורתו, ומענין זה כי לחמו הם (שלא יד' ה') (1) ימין, פ' כח וגבורתך (בבתלים קמ"ד), וימינם ימין סקר שפי"ר"ם צ"ת כסם וגבורתם סקר, לפי שהם הוא נלד ימין יכנה הכח צימין, ולכונה זו קרא יעקב את בנו האחרון צסם צנימין כמ"ס רמב"ן סס, כי אמו קראתו בן אוני, ור"ל בן אצלי, מלחם אוניס, לא אכלתי באוני, ואצו עשה מן אוני כפי, מלשון ראשית אוני, ולחין אוניס, ולכן קרא אותו צנימין בן הכס או בן החזק, כי הימין זו הגבורה וההלכה ורנה לקרות אותו צסם סקראתו אמו, כי בן כל צניו צסם סקראו אותם אמוס יקראו, והוא תרגם אותו לעונה ולגבורה, ע"כ. ומזה (תהלים פ') מהי ידך על איש ימין, על בן אדם אמת כן, ועם איש ימין איש שהשפעת לו כחך וגבורתך, ודומה לאמנת דסיפא, וכתיב' איש ימין גבר דקיותא לי. ובאמת שם ימין דומה בזה לשם אמן שזירה על קיום הדבר ועמידתו בחסדו, כענין ונאמן ציתך, אמונה אומן. וספיר פ' ר' אדוני (שם קמ"ד כ"ס צ"ת) וימינם ימין סקר שצוהם שצוהם סקר, כי ימין בלשון ערבי שצוה, והיינו קיום הדבר בחסדו. ור"ל (כז' ג') האומר ימין ה"ז שצוה. ודע דבלשון ערבי יש בהורחם שם ימין ענין הלכה, חס"ס לדניאל ותעמוד לגורלך לקץ הימין צו"ן, כלומר לקץ ההלכה והוא הזמן המקוה אחר החס"ס, וכמ"ס במדברצ"י (נח פ"ג) אית קץ לימינא ואית קץ לשמאלא, ולזה אמר קדמונית כל עיניי זאת צימין, וימין יחידה למקד, ואין כוון לתרגם ימין (דינע רעכטע), הכי אינא ימין למעלה: נאדרי בבא, לרעת עללי הלשון הי"ד יתרה כיוון רתי עם, שרתי צמדינות, הויצני צשמים, וכ"כ שם (בתהלים ק"ג) ומגזיה משפילי ומקייני מושיצי, בכולם הי"ד יתרה. ולדעתי אינם יתירים לבמרי, כי הי"ד יורה בכל אלה להיותם שמות תוארים, ולהורות שהענינים הם קצונים וקיימים ותחזקי' במתואר זו, ואם יאמר המגזיה לשבת, המשפיל לראות, היה משמעותו גם על שעה מלה שזמן המדובר הוא יושב גזוה ומשפיל לראות. אמנם ע"י תוספת הי"ד יעשו שישיצו בגוזה וכלייתו בשפלים הוא תאר תונידי אלו ית', וכן נאדרי צסם יורה הי"ד על אדונו הקבוע צו תונידי. ודע דלרש"י שם א"ר הכתוב המפסיות מכל אונם והכרת, והערך המלות בזולמו (פרייהייט, אונליינעשלאנקט), והכפל מוננו דבור, וקראתם דבור ע"מ לר ולר, ובתום' הגרין שם נדר, והוא מה שאוסר ע"ע במפסיות גמור בלי אונם והכרת (פרייעם געליצדע), וכן שם דירה ועדור מלשון חפסיות וחיות, שיש לו במקום הזה חיות לעשות מלאכתו אין אדם יכול לעכב עליו, והוא ג"כ ענין אדיר מלשון חפסיות

חפציות שחלל רצוי כמו הוא חפשי ומפולק מכל אונס ועכר ואין זולתו יכול לכופו על דבר, ויחמר צין על רצוי היכולת מחמת חוק כמו נאדרי צכח, אדיר צמור, וצין על רצוי היכולת מחמת כמות מרובה שאין למעלה ממנו, כמו צמים אדירים, אדירים משצרי ים, יגדיל תורה ויחדיד לפי שאין תורה בעולם מרובה צמלות כמו תורת משה. גם מלד איכותה אשר עליה לשון ויחדיד, ע"ש הכה האלהי צמחורה, שחפציו לכל אחד ואחד השגה כפי הכנת נפשו אליו, ויותר שישתדל זה האדם, היא חומיק להחבצר ולהשפיעו מנועם דצריה צדיעות נפלאות הכפונות זה, ויותר שידבק האדם את מחשבתו זה, היא מחבצרת להביע ממעינות חכמה חוך חדרי לבנו מעלותות חכמה: חרעץ א"ב. הוראת רעץ לרש"פ על שצירת קדר הדבר וקלקול מערכתו (לעריטוטוג), כשים כאן דבר מוסדר צמלקו למעלה ולמטה לפנים ולאחור, ומתקלקל הסדר והמערכת עד ששז למטה מה שהיה למעלה ומן האמלע נעשה ראש או סוף; ומה כאן חרעץ א"ב, היינו שצירת מערכת נצח האויזים וקלקול סדרם, כי העיקר צמלחמה הוא הסדר צאנשי הנצח שלדך שהיה, צדימ הגזורים צראש הנצח ואחריהם החלשים, הפרשים צמלע, והרצב מן החדדים, ועיקר הנלחון הוא לקלקל זה הסדר ולהפסד: (ז) יאכלמו בקש. הו"ו נוספת, וכן צמלעמו מורישמו כמנו מציאמו ומטעמו, כל אלו הווי"וין נוספת להמפרשים, ולי"ג כי יורו על הרצבה ההוג צלשוננו להרכיב לפעמים צמיצה אחת הרצבות שונות וז"ל, החיזו וההעדר, שני צנינים, שני זמנים, שני גופים וז"ל (כמ"ש צצור צאשר לוא חומה), וכן הרצבה יחיד ורצים, כמו וישא אהבן את ידו (צשמיני), וסמך אהבן את שתי ידו (צאשרי), דלפי הכתיב הוא לשון יחיד ולפי הקרי הוא לשון רצים, והרצבה זו יורה על התאחדותם זה ע"י, שמים שגראים כאחד, כצמיצ"ע שם; וכן ויהי ידו אמונה, וכן ויתן שם ישראל (ציתרו) אחרו צמכילתא שצא לשון יחיד על הרצים להורות על התאחדותם, שהיו כולם כאיש אחד צלצ אחד ככה נאמר על כל הפעלים הצאים כאן צחוספת וי"ו, שצא להורות שם מורכבים מייחיד ורצים, המ"ם לסימן הרצים, והו"ו לסימן היחיד, וטעם הרצבה זו ג"כ התאחדות הרצים, כאלו הם נחשבים כאחד, להיחית פעולת העונש צהם, וצאמרו צמלעמו צוויי היחיד, מורה שצמלעמו צרבע אחד צפעם אחת כאילו היה איש אחד, דומה לזה הקולל לכל עונכי (תהלים ק"ג) שהי"ד יתרה, וכן תמלוואי חייכי המעערכי געורירי, שצכולן הי"ד יתרה, ולדעת הממצרים שם אינם רק דרך למות הלשון, ולי"ג כי גם אלה הם מורכבים משני גופים מנכח ומי"ב, הכ"ף הוא לנכח והי"ד למי"ב, כי שם דבר המושור לנכח נפש עלמו צאמרו אליו, צרכי נפשי את ה', לכן אשר הסולל לכל עונכי, וטעמו עונך ועוני עונך הוא לנכח נפשו, עוני נגד עלמו שהוא גוף המדבר כי צחוספותם יחד נעשו העונות, וכן תמלוואי הנפש הם ג"כ תמלוואי גופה ורפואתה הוא רפואת גופה לכן אומר ג"כ הרופא לכל תמלוואי, מורכב מנכח ומי"ב וכן כולם, וכן שוצי נפשי למנוחיי גמל עליכי (שם קט"ז) מורכב מנכח ומי"ב כי אל נפש עלמו ידבר, ואמר שם צחוככי ירושלים לגדל חפצו צעיר הקדושה ידבר אליו כנוכחת לפניו ונקשרה נפשו זה צאין יכולת להפסד מומה וכאלו הוא והיא כאחת נחשבות לכן אומר ג"כ לנכח ומי"ב, דומה למאמר אשכנזי (דוא מין ירושלים), ולפי שהאותות והעופותים שצמלרים היו גם לעיני ישראל, והיה המוכון צהם למעוליות שניהם למען יכירו האמת, כמשא"ה"ב וגאלתי אתכם צשפטים גדולים וידעתם כי אני ה', והרצתי אותותי ומופתי צא"ו וידעו מלרים כי אני ה', לכן אומר שלח אותות ומופתים צחוככי מלרים ג"כ למי"ב ולנכח. ומסתיען הדברים מווכדשצ"י (תצריע ד' מי"ה) אשר לא נשא לשוא נפשי נפשו כמי"ב, מהו נפשי ונפשו אלא כלל חד מלה כד"ל נצבע ה' צנפשו, ודוד מלכא אחאחד וכו' וזההוא נפש. אצל צנוכחת שהיא צאנות עומדת לעלמה חוך למדבר אין חוספת יו"ד נוהג זה, לכן לא תמלחמה לא צרות ולא צשה"ש, ובעלי הלשון לא השגיחו על זה: (ח) וברוח אפיך. א"ת וצמימר פועל, ויצע"ת וצמימר מן קדמך, הרחיקו את ההשגמה, ולהכרי"ו פירושו צרום אפיך צרות קדים עזה ששלחת צאפיך להקס מלריך (מיני דינעם וויטענעדנען שטורם) והוא הנכון: (ט) חמלאמו נפשי. חמלא מומה נפשי רוחי ורלני (רש"י ות"ח), אונס ונדלא חתיב צנפעל חמלא יחור יתכן לפרשו מן צלל יומו חמלא (איז צו"י), החמלא צמכות עורו (שם מ'), שפי לשון צריחה, וטעמו אכריחמו כפי רלני וחלותי (נאך צעליעצנען אויסקרעטענען), נפשי. מעיין לאסור טריי צנפשו, ואכלת ענבים כנפעך: (י) גשפת ברוך. צאמו הרום עלמו שהקפיה קרקע הם ונעשה דק לעצור גאולים נשפת לכמות הרחפים ולצאצם (רש"י), והוא רוח הקדים המזכר למעלה, וכ"ת יצ"ע אשצת צרות מן קדמך, ולא ידעתי למה נטה אונקלם לחכמו אחרת צמימך: (יא) גורא תהלות. רש"י פי' יראוי מלהגיד תהלתך מן ימעמו, והרמז"ן אומר יעשה דברים נוראים אשר הוא מהולל בהם, ולדעתי מלה נורא משרש אור אשר ממונו הונח על הגשם שהאור אחזו צו שם נר, והכלי שהוא קצוב צו יקרא מעורה, והוא ית' מוחאר צשם נאור, נאור אלה אדיר שריל שהיה

שהוא ית' נאדר מן אור של עלמו (עלויכו), ותרגומו שם נהיר דמיל, הקדש הנורא (יחזקאל א') פי ר"ם ציו נורא בלבושו חסרו, ומה שם נורא כאן, וטעמו ששכניו ית' מתגלים ומתרגלים תמיד לגדול ערכם שלא כמות מעלת צעל התכלית שבה מעלותיו הם צעלי התכלית עד שבהתמזגותם לקשרם הם מתמזגים והולכים ומתמזגים, אבל הסיי ית' שיתחבר האדם וידקדק באלם שכלו להבין מעשיו הנפלאים ית' ויתגדל בלבו אור שכניו ותהלותיו ויתפלא הפלא ופלא וירעד בהשתכלותו בגדול מעשיו ית', כי אין קץ ותכלית לאור הנפלא ומעשיו הנוראים, וזהו אור שכניו הולך ומתגדל תמיד, וכדרך שאמר המפורר באורך נראה אור, יראה המשתכל ומתצוק באור שכניו ותהלתך יראה תמיד אור חדש המתחדש ומתנוץ עליו, ויתרגם נורא תהלות (עלויכוטעט צייא אללען פרייזונגען), וכת"ל המורא הגדול, צמזמא רבא, וכן ר"ל יאמרו עליו זה גלוי שכניו, עומ' צסוק וזאת הצרכה: (מן) חסל עליהם אימתה, אימתה קשה מאימה, וכן עולתה בנרתה יסועתה ודויתיהם, וכ"ה משפט רוב השמות תוספת היא צפוסם להפליג ענינם, אור, אורה, יסע, יסועה, רעס, רעסע, וכדויתיהם (כל"ט), וכבר זה מרדכי ברוחניו למדנו, כי אמרו (צ"ב פ"ח) גדול ענין של מדות ית' ומעשיו של עבדיות שזה נאמר צהן אל חס נאמר צהן אלה הוסיק צמדות ה"ל לרבות ולהגדיל הקטיו כיון דלא אפשר בחדושה, ואמרו צירופלמי פ"ק ריצמות כל דבר שהוא לרץ למד בתפלתה ולא ניתן לו ניתן ה"ל צפוסה כגון לחץ מוה, לשעיר שעירה, לטכות טכותה, והא דכתיב לשאלה לריו' תפתנה של שאלו (ע"ס ציפה מראה, וע' רש"י תהלים ע"ט יסורו רעשים לשאלה), הדיעונו ברוחניו שה"ל הנוספת הוא להגדיל הענין: בגדל זרועך. לר"ם ציו הוא הפוך והסרתי בזרועך הגדול, לו שהוא שם סמוך וסוף כמו בגדל זרעך, וא"ל לזה, כי הוא מקור צב"ט השמות כמו בקרב צבתי, ועיי' הפעל רמ' כמו בכתוב עמים, בנפול מגדלים, וטעם בגדול זרעך כאשר בגדל זרועך (והנן דיין ארס זיך גלאס לייגט). רל"ס: (ז') תבאימו ותמזגו. ענין קציעות חזקה שישנו בחץ ימים רבים כשרם נמוע וקבועה עושה שרם למטה ופרי למעלה, כענין (ט"ז ז') ונעמיו וסך תחתיו, לנטוע שמים וליסוד ארץ (יסעיה כ"א), וכן כמחמדות נעועים שפעם כל אלה חזק וקבוע, ומה שמתרצב למסדרי הצרכות לוור צרכות התורה, וסיי עולם נטע בתוכו, שהתורה מקנה לאדם סיי הרוחני וסוף ענין הקיים תמיד בקציעות חזק לעולם כל ימיו, הסך סיי הגממי שהוא מוגבל בזמן וגם זה אינו חזק וקבוע כי בארץ הנשמה הלזו סיינו תלויים לו מעד תמיד: בהר נחלתך, במכרשצ"י (ימרו ס"ט ז') אברהם קרא ל"י הר (בשר ה' יראה) מהסר הפקידה לכל מלך דעבי בעלמא חוף אחר דא קדישא הפקידה לקבל לכל מלך דעבי בעלמא, יעקב קרא להאי אחר צית דכתיב אין זה כ"ל צית אלהים. ד"ל הר וצית אף ע"ז דכלל מד דגא, סליקו דלא מן דא, הר לשאר ענין דא אחר לאעלא תחתו גדפוי, צית לישראל למושי עמיהן כחתמא בעעלה צדיוהא מד צמזמא ורציעא עלייהו כאימא על צנין, ע"כ. וזהו שהזכיר כאן, צהר וגו' לשבתך, הר וצית לשבת. עיי' האזינו (ל"ב ט') ענין יעקב נחלתו: (יח) ימלך לעולם ועד. צא העמיד על הסוד תמיד, כדרכו בכל התקומות, וטעם המקרא, הוא ית' מוליך ומנהיג את העולם תמיד צלי הפסק, ואף בעמדות שאלו רואים דרך רעשים ללמה וצרי לצב נגועים ונכנעים תחתיהם אין זה חלילה מלך חסדו שגמלו צולמו כי עז את הארץ להנהיג הטבעית לעלמה והוא הסרי הצהנת מלכותו עליו, לא כן הוא, כי גם שלות הרעשים ויסורי הצדיקים הוא מיוסד על אדני מכותו בצדק ההנהגה העולם ומלכותו, ומתאמר אין צדיקו לא משלות הרעשים אף לא מייסורי הצדיקים: (כג) על בן קרא שמה מרה, כי היינו יכולים לטעות ולומר שנקרא המקום מרה, ענין מרה באלהיה, מרה את פי ד' (מ"א י"ג), ע"ס שהמרו ועלנו את רוח משה שהחלונו עליו, וכמו שנקרא המקום מקה ומריצה ע"ס נכוחם ומריצתם, לכן הודיע כי ע"ס המים המרים שצו נקרא כן, כי אין כאן מקום להזכיר מרים ותלונתם, כי שצו מיד והתפללו אל ד': (כד) וילוו, תרגומו אחרעמו, וענינו לרש"ס התגלות המעשה ע"י דבור שאינו מרובה בדבר אשר קרה, ואין זה ענין קטעים ומריצה, כי אלה הם וכו' זין טוען וטען ותציעת דין ותשובה ונעשה פנים צפנים, אבל התורה והתענוותות איננה וכו' עם הנטען ומוליד דבריו קלת צפנאי ונעשה בלתי מפורסמת כל כך. (זיך חוטוילליג לייגען): (כה) ויצעק אל ה'. ת"י ול"י משה קדם ה'. ובמיתלתא כאן אמרו היו ישראל מתחננים ומתפללים לפני אלהים ששמים ואומרים מטאנו לפניך על הים נתרעמנו לפניך על הים (ונראה שעל הים הראשון הוא ט"ס ו"ל על המים, התחרמו והתחורו על מה שמתאו כעת צמי מרה, ועל מה שהתרגמו על הים צלמם המצלי אין קצרים), ומתרגם שה"ס צפוסק שטורה חזי וכו'. שטורה חזי צמרה שחומר וילוו על משה, ונאמר חזי צמרה שחומר וילעק אל ה'. נראה מזה כי וילעק אל ה' פחד על העם, שאמר שהחלונו נחמו מיד וסצו ומזרו להתפלל אל ה', וכמו סיפא דקרא וסם נסרו פחד על העם שנסה ה' את העם: (כו) כל החללה. ובמקום אחר (דברים ז') הוא

הוא חומר וכל מדוי ומלרים, כי הרבנות הגוף משני דברים, ומחלקים מקשיים (פֶּסַעַע עֵהִילֵע) כבשר גידין ועלמות וקדמות ודומיהם, ומחלקים נחליים (פֶּלִיסִסִּיגֵע עֵהִילֵע) כדם ושאר הזלות שומנים חלבים ומלחיים, והוא שם מדרה לרש"ם על החללים הגומשים מהפסד מחלקים הנחלים, לכן נקרא מולי הסתא באשה מדרה, ושם מולי על ההפסד המדומן מחלקים מקשיים. ועמ"ש דברים: **מזן (א) בחמשה עשר יום.** לברותיו אותו היום שבת היה (שבת פ"ז ז') ולדעת ברותיו כבד נלנוו צמרה על השבת, כמ"ש רש"י ע"פ שם שם לו חק ומשפט, ואיכא מ"ד לחתמותין נמי איפקדו החס, ח"כ איך נקעו ציום השבת, וי"ל כי טעם צממשה עשר כטעם ויכל ח' ציום השביעי שפי' מתחלת שביעי שהוא הרגע הצלתי מתחלק אשר הוא חללית הזמן שעבר ורשעית מזמן העתיד, וכמאמרם נכנס זו כחוט השערה, כמו כן צממשה עשר פ"י צמחלת יום חמשה עשר והוא סוף ע"פ, כי אורח צ"ח הממוצרת למלת הזמן פעמים יורה על החמלת הזמן, פעמים על ההמשך ופעמים על סופו (עמ"ש צבחר צמח נאכל, וכתיב חצא צצמנה השלישית). ודברי הרא"ם בזה אינם מיושבים, גם ח"ל לדברי בעל משכיל לרוד מצאו ע"י צורגנין: למען אנחנו. אין טעם אכנסו כדי לחמלת המנפה דבר מסופק חלילה, כי צעמס המנפה ית' אין לורך לנכסיון להודע צירור ספק צדבר, כי הוא יודע העמידות, אבל אכנסו הוא למת שלמות הצירור להמנוסה, שיחצור לו יכלתו אם יוכל לעמוד בנסיונו, שכל יום ויום יהיו עיניהם חליות למזונותיהם, אם יהיה להם צמחון גמור בהש"י; וזהו אכנסו, פי' אציא אחסם לידי נסיון עצמכם ויצורר לכם אם כבר הגעתם לידי מדת הצמחון הגמור אם לא (איך זעלנבט פֶּעֶרֶחֶוֹכֵעֵן לֶאֱסֶסֶעֶן), הנה הנסיון בזה להוליא צמנוסה דבר מדת הצמחון מן הכח אל הפועל, ולחזק זו תכונה נפשית הגדולה מאל צערה: (ו) ויאמר משה. ויאמר משה. השני ציאר לראשון, מה שאמרתי ערב וידעתם וגו' הוא צמח ה' לכם צערב צמר ללכול וגו' חדעו צמלא זה כי ה' הוליאכם צנפלות וצלעדו לא יכולתם ללאת מעמס, ומה שאמרתי וצוקר ורליחם את כבוד ה' הוא צמח להם מן השמים שהוא פלא שלא היה כמותו, ופלאיו ית' נקראו כבודו, ומה שאמרתי ונחנו מה דעתי שלא עלינו החלונה כ"א על ה'; ונראה שאין כאן מוקדם ומאוחר שאם כמדרכו מאין ידע משה כי יהיה כך וכך טרם יגלה אליו דבר ה' (רל"ט): (טז) מן הוא. י"ג לשון הכנת מזון כמו וינן להם המלך, וי"ג שהוא לשון ארמי כמו מה הוא, ויותר יתכן דברי רנ"ו שהוא לשון חשיבות כמו ואחריתו יהיה מנון (משלי) לפני שומע ינון שמו (תהלים מ"ב) שהוא לרש"י חשיבות שררה, ומה אשר מנה סר הסריסים (דניאל) מומנים על הכלים (דח"א ט') שהוא מנוי פקידות גדולה ושררה, כי צמחום אותו לא ידעו לכנותו צמס, לפי שהיה דבר נכבד ועינו כעין הצדולה יורד משמים, לא עלה על לבם כלל שירד לחלילה, וע"ז אה"כ כי לא ידעו מה הוא, כלומר לא ידעו מה יצבו וליחיו לורך ירד לכן קראו צמחון לבד מן הוא (דלס איסט פֶּרֶאֶכֶטִּיג, פֶּרֶאֶכֶטִּיגֶלֶל, הערליך) כלומר דבר חסוד הוא: (כ) ויזכרו אנשים. הוסיפו לכתחלה לנסות דברי משה (רע"ס) לכן אמר לשון נותר, דאלו כוונתם היה ללכול ממנו למחר היה ראוי לומר וישאירו, והחכר לעיל ההצדל צין שאר לנותר: וירם תולעים ויבאש. מוקדם המוך צמחלתו הנאיש ולבסוף התלעב (רש"י); וצברה חמור וכי יש לך דבר צמחלתו עשה תולעים וחל"כ מנאיש, אלא צקס להראות מעשיהם לצריות שלא יריחו את ריחו צערב ויעמדו וישליכו אותו ולא יתפרסם חמאם שהחירו; אמנם לרש"י אור וי"ו של ויבאש יורה על הזמן שכבד עבר קודם הפעל אשר לפניו (פלוקסוואנפערפעקטוס), כמו הן קלפת ונחטא שר"ל וכבד חמאנו, וכן גבר ימות ויחלם וכבד חלם, וכן וירד מעשות החטאת (ויקרא ט') וכבד ירד כי אשר שירד מעשות העולה צרכם, וכן כאן ויבאש וכבד הנאיש: (כא) וחם השמש ונמס. מה שנאמר ממנו צמרה נמס (רש"י וכח"א), הוסיפו כן לפרש כי רק הנאמר על הסדרה כמות השמש נמס, אבל העומר שלקטו חסילו צמרים עמד צעירו, לא שלטו עליו מום היום ולא מום האש, כי אחרי לקיטתו מלכד שלא המוס עוד מום שמש אבל נעשה מקשה שגם האש לא שלטו צו ולכן נאכל כמות שהוא והיה טעמו כלשיחית צדצש, ואילו היה עדיין צנצנו הראשון היה נמק צפה כמו השלג שיעמוק צמה ממחם הארס ואין זו אכילה חלל שמי', ולפי שהיה מקשה כשר"י לעשות ממנו חבשיל או עוגות היו לריכים חמלה לעומתו צריכים או לדכותו צמזוכה כדי שיחבבל ויאפה היטב, וא"כ ז"ס ואם השמש ונמס איננו על העומר שלקטו כי הוא לא היה נמס אפי' צעת ההרים, לפי שצא צו טבע שני', אבל הותר על פני הסדרה אשר הלקיעה מיד שחם השמש נמס והיה למים, ומלת וחס הוא יולא שיחם לתחומים המתפעלים ממנו, כמו וחס ללדויה המלך (מ"א ח') ע"י שכיבת הנערה חללו, וזה יתכן לשתי דעות המחקרים אם שיחם היום מתנועת השמש או מלגוי השמש המכים מונעל לחוסק. ולא יתכן לפרש וחס על השמש עצמו כי השמש חס צכל עת צכל מקום שהוא עומד, וכל זה דלא כראצ"ע (רנ"ו), והאריך שם עוד לסתור דעת הראצ"ע

הראציע שמשוה מלילת חוס השמש למלילת חוס היום ואינו כן, ע"ס. וכבר גלית דעת רבותיו
 צוה צמלת כחוס היום לחצרהם, והם כדבריו ממש: (בב) הוא אשר דבר, אמר ה' לי והיה ציוס
 השמי והיה משנה ולא ידעתי טעם הדבר עתה נודע לי טעמו לפי ששנת חמר ולא ידע צו (רל"ט):
 כל העודף. כל מה דמשתתף מן מה די חילוקן יועל דין (תניציע) ומלאמר למעלה לשון אל יותר,
 ויחזירו חטאים. וכאן לא אמר כל הנותר רק לשון ערף. כ"ל שכל לכלול צו גם מכיון היחרון
 והמשווא, כרגיל ברכותיו חציב עדיף (בעפסקער) וכפי המיוז לתקן האמיו והמנוסל ומצוהם
 יותר לכבוד שנת. והטעם המלק מן הפת והחצביל המתוקן ביותר בצשמים יניחם למחר ויכרור
 המנה היפה לשנת (דען פארעגליכעך רעכט): (בש) אל יצא. בספיק דעירוצין נפקא לן
 נמי מפי קרא חיסור הולא דרשין אל יולא, ואפי' למאן דאמר התם דעיקר קרא לתפומין
 הוא דלמי מורה דרשין מניה נמי אל יולא (עיין רש"י צמידותיו ריש מסכת שבת), ואין
 זה זרות כיכ להחליף העומד ציולא, כי שרש ילא חף שהוא צכל מקום פועל עומד מלאטיו
 יולא (כנעמות ה) הצייר הילולא חלף, שפירש"י המוליח חלף, (ובראה י"ד כ"ב) הילולא השרה
 שפירש לראציע מה שיוולא השרה, וכח"ל דיסיק חלקא, והרבה שרשים משמשים עומד יולא
 כאחד, כשרש הפך, ואפי' שראל הפך (שופטים ב') עומד, הפך את מיימיהם לדם (תהלים ק"ה)
 יולא, פוין, ויפך העם צכל ארץ מלרים (שמות ה'), ויפך ד' אותם (נח). אוין, אף כך הכ אפרים
 (יהושע י"ח) והנושבים צכל לאמר, יולא, שוש, ועם מלי ההר (זכרי' י"ד), ומשחי את עון הארץ
 (שם ג') יולא, שוב, שז את שבות חיוב, ושז ה"ל את שבותך, ושחתי את שבות עמי צצוה ה'
 את שבות עמו. ירד, אפור ירד צירו (ש"ל כ"ג) כמו הוריד למרגום, ער"ס צ"מ. שכל, רחליך
 ועזיך לא שכלו, עומד, שכלה נשים חרץ יולא (ציאור בראשית מ' ל"ה). ידע, עתה ידעתי (ויחל)
 הידעתי לר"ס: רש"י ורש"י. נשל, ונשל הצרל מן העץ עומד, ונשל גוים רבים יולא. ירד, וצחול
 ירד את רצקה, הוליד. בער, צברה צם חש ה' (צמדנר י"א) כפשתים אשר צערו צאש (שופטים
 ט"ו). עבר, את הגוי אשר יעצרו (לך לך) ליציע דמפלחון להון על העוצר, דיפלחון צוון חונקלם,
 על העוצר. אבר, ארמי חוצר אצי יולא, האציר אצי לרש"י וחכמים. עלה, ויעל אצרים מולרים,
 עומד, ויעל עולות צומצם יולא, העלה. ראה, וירא את המקום מרחוק עומד, וירא אותם את צן
 המלך (מ"ב י"א) יולא, הראה. הלך, ואצרהם הולך עומם לשלחם. עומד, וס' הולך לפנים יומם,
 יולא, הולך לח"ל. מלא, מלאה הארץ חמם עומד, וכבוד ה' מלא את העשן יולא. נוח, וינח צכל
 בצול מלרים, וינח ציוס השציעי, עומד, וינח ה' להם תכציב (יהושע) יולא וכן צד"מ. נשה, ויט
 חלה, נטה לו חלה יולא, ויט חלי' אל הדרך, ולא נטה ללכת על הימין עומד. נול, יול מים
 מוליו עומד, ועפעפיו יזלו מים יולא. (ומה נ"ל ששעניים הגדולים הצאים צריק צשרש ילא,
 ששכחם והנכסתר צאים על שמי דרכים, פעמים עה"פ לר"י ופעמים חרוקים, מולא רום מאלוהיו,
 תולא הארץ נפש מ', ויולא חותו המולה, וכן צד"ר מקומות לר"י, כארץ חוליא למטה, מוליא
 חסיקים צכוסרות, ויולא אחתם מוכר הצרל, וכן צד"ר מקומות חרוקים; שחמריקים הם מהפעיל,
 והלר"ס חולדותם הם מהעומדים המשמשים ליולאים). הכה מולל הלין ילא לנו שאין לתמוה כ"כ
 אם רז"ל צנקומות רבות מוליאם את העומדים, כצפ"ל דמילה, ותקם יאורה, צר ומתרות קרי צי
 ותקם ותכרת, (פ' ערבי סמחים) לא תשא שונע שוא קרי צי' לא תשיל, (פ' בני העיר) ח"ל ולמשנאי
 חלל ולמשנאי, (פ' החלייל) ח"ל ופי' יטלם לך, חלל יטלים לך. (פ'ק דמגיגה) למען ילמדו קרי
 צי' ילמדו, (פ'ק דקדושין) ולמדתם קרי צי' ולמדתם, (פ' הגמקין) והי' האיש אשר לא ישמע,
 קרי צי' לא ישמע, (פ' כל הנצצין) לא חלף דרשו צי' לא תחליף, (ירוש' פ' ה' קורא)
 והדנר אשר יקשה מכם ושמעתי, דרשו כמו והשמעתי, (צ"ר פ"ט) ח"ל וישמעו חלל וישמעו,
 (צ"ר פ"ב) והאדם ידע כמו הדיע, (וצפ"ח) כי ידע ה' דרך לדיקים כמו הדיע, (וצפ"ד) עתה
 ידעתי כמו הודעתי, (צמדנר חזית) לדיקים יראו. ארץ וישכנו לעד עליה, דרשו וישכנו כמו וישכנו.
 וכהנה רבות ע"פ התלמוד, ואין להרהר אחריהם כי הראות לדעת כי מנעלי לשון הגדולים הולכים
 דרך זה, והם היו צעלי הלשון צמחם. ועומ"ס צי' צבא צלרמי חוצר אצי:

יז (א) לשחות העם. כלומר לשתיית העם, וכמוהו מקץ עשר שנים לשנת אצרים פי' לישיבת אצרים
 (רע"ס), ולדעתי צכונה המחלף כאן השם צמקור, להורות שלא הי' להם מים
 צספע צכדי שיוכל כל אחד לשחות צכל עת שירלה, חלל לשתי' מלומלמח הי' שם, כי המקור
 יורה על התמידית ומשיכת זמני, כמו לרור את המדיינים כלומר לרירה תמידית, וכן זכר את יום
 השבת זכירה תמידית, כמו שפירש"י שם, וע"ס מ"ש צביאור דבריו, ואילו אמר ואין מים לשתיית
 העם הי' משמעו שלא הי' חף לשתי' מלומלמח או לפעם אחת, וצלמדו לשחות צמקור משמעו,
 שלא היו נוספים לשתי' המתמדת והולכת, חלל אם היו רולים למלמס ענחם קלת צשתי' הי'
 מוספיק

מספיק להם לשעה. ולזה לא התעורר משה להתפלל מיד על מסרון המים אף אחר שרבו עליו זו, כי לא עזיר קציה ניסא למנא ולשנות דרכי הסנע בלתי צהרנה גמור, ורק אחר שהגיעו למסרון המים צהלע עד שנמאז אז עמד להתפלל: (ב) ויאמרו. לא טלם הפכימו לדעה זו המנונית להריב עם משה, כי הי' להם מים עוד אף שהיו מנומלם מאל צהיעורו, רק קלת מזה שהיו צעלי ריב מאלו עלה להריב אף שהי' להם מים בלמורם, ועל אלה הנסדרים מן הכלל צדעות מנוצחות ומתחלפות זו מזו, אחר בלשון רבים ויאמרו. אמנם אחי' הנביעים ללער הנמאחן שהיתה קנה לעורר כולם אל התלונה נאמר ויאמר בלשון יחיד. עיי' ר"י חרדני: (ד) ויצעק משה. לא היתה לעקתו על ענמו על שהחלינונו עליו ונחייירא שיקלואו, כי הם שאלו דבר שהוא הכרח לחיי אדם ואי אפשר בלעדו, וחלילה לו לעבד הנאמן בכל בית הי' שיתרעם על ישראל לפני ד', ויבקש לעורר מזה הדין על ישראל צעת נרחם הגדולה, ולזה אחי' הי' וילעק משה אל הי' לא אלהים; אבל לעקתו זאת היא חפלה לעורר מזה הרחמים על ישראל להושיעם מלער הנמאחן, וכי'א צמפרי להודיע שצחו של משה שלא אחר הואיל והם מדיינים עמי איני מתקם עליהם רחמים אלא וילעק משה. ע"כ. ואמר מה אעשה לכם הזה, הודיעני נא צמה אחרת למאחן העם, הלא זה הוא היותם הכרחי לחיי אדם ולדקו מאל צתלונתם עלי, ואם יתאחר עליהם עוד מעט זמן צהתצרות הנמאחן לא ירע צעיני אף אם יצווי צתכלית הצזיון עד שיקלו עלי חזנים ומגול לערם, כי אין אדם נתפס על לערו. ואין וסקלוגי מאלר החלטי שגודלי יסקלוגי (ז"ל ווערדען מיד שטייניגען), אבל הוא מאלר רשותי (מאגנען ז"ל מיד שטייניגען), ראויה להם לסקל גדי צאצנים, כי רועה הלאן מחוייב לנהל ללכו על מי מנוחות לא צמקומות אין מים. שרם סקל לא ישמש דוקא על המיתה, מדתתיב ויסקל צאצנים את דוד (ס"ב ט"ו) ולא מת. וכשהמכוון המיתה צסקילה יצאיר צו על הרוב, כמו וסקלתו צאצנים ומת (עמ"ס מזה צאמור כ"ד י"ד); הנה רועה הנאמן מהצתחו את ישראל דן אותם לכך זכות צתלונתם עליו והסך צצותם, וקילל עליו צבלון אף מכות ופגעים שיעשו צו צסקלם צו מגול לערם, והלדיק אותם לפני ד' והשחל צהתעוררות רחמים עליהם להושיעם מלרתם. וקיים צזה אצי הנציאים את אשר נלפזוה, ככתוב (ואלר ר' י"ג) ויורם אל צנ"י, שאמר עליו (צמפרי פ' צהעלות) ח"ל היו יודעים צני צרצנים הם טרננים הם על מנת כן חסוי מקצנלין עליכם שהם מקללין אחכם וקוקלין אחכם צאצנים. ע"כ. והנה אף שלא אחר וסקלוגי צדך החלטה כ"א צדך חנאי ורשות, מי'א משה לגדל מעלתו מדחוליא מלה כו צמפחיו, מאלו רצותיו לתפסו כאילו חצע עלצונו, עיי' צרבה וצמכדעצ"י. וס' למפרשים דרכים אחרים צזה: (ה) אשר הבית. אמרו צמכדעצ"י (צמלח כך קע"ד) משה לא הכה אלא צים, אלא יאיר הוא דמחא אחרון על יד דעשה ושוויא קרא דליהו עבד, כהאי גוונא וימלא שצעת ימים אחרי צמות הי' את יאיר ואסך הכה, אלא על דמחא מקטורא דקצ"ה קרי קרא הכות הי', לבתר קריי' חמאל דמשה, ולפ"י מברור הכית (האפט שלאגען לאספען) כפעולה צמכצת שהצרחי לעיל צמה חלעק אל: (ו) עמד לפניך. כל לשון עמידה המחובר צמס פנים יורה על עמידת השדות והעצדות כמו יעמד נא דוד לפני הילדים, המעומד לפניו, וחלילה למרשו כאן ע"ד זה, כי'א מלת לפניך כאן משמעומו קודם, כמו לפני צוא יוס הי', לפני שמת הי', להורות לפניו, וטעמו אחי' שם מרם בואך צמה (רל"ט). אמנם עדיין מלת עומד לריך ציאור אללו ית', והרלצ"ג אחר שהוא בלשון צני אדם, ואין זה מרחה למאחן הפסע, וכ"ל שהוא מן יעמוד לימין אציון, אף חממתי עמדה לי, שעינים עמידת העז (צייאשטעטען), ומלת לפניך הוא על העלם (פערזאנליכע געגענווארט) כמו, ופניך הולכים צקרב (ט"ז י"ז) דמרגמו ואת חתי אזיל, ונקטו צפניהם (יחזקאל ו') שטייט"י יתקטעו על ענמם, וטעם הכי עומד לפניך, אחי' כך לעזר (איד ווערעדע דיר צייאשטעטען), כי אחרי שאמר משה מה אעשה לכם הזה עוד מעט וסקלוגי, אחר לו השם הכי עומד לפניך על הטרר והכית, כלומר חכמי אחי' צעורתך ולא חלשך לירוא מזה ומהמוס, כי מיד יודע לעיני כל את מעשה הי' כי טורח הוא, ותפארתך צעייניהם, כי צהכחתך על הטרר חוליא להם מים, ופעולה חזאת לא יוכלו עוד לייחסו אל משה, כי'א אל ההצגה העליונה. ולהיות שחלצד העזר להגלל צל יפגעו צו, יסיג גם כבוד גדול, צעשותו לפני העם מעשה נפלא כזה, לכן שומע ע"ש העלם מלת לפניך, שידה גם על הכבוד וההדור (אכטונג, אנהעבן) כמו לא חכירו פנים, פני הדור, ויחלצו פנות הב"ה: (ח) ויבא עמלק וילחם. דך המקראות למצד שני פעלים יעד להורות על חכישות שתי הפעולות ומע"ס רי"ל על ויבא אל הרר וזה, כאלו התחצרה הצליה וההריון יחד צמחצורה מציאה ראשונה, וכ"א על ויגם יעקב ויגל כאלו העגישה והגלילה צאו חייב צלתי צהחללות כח אל הגלילה (ערש"י צמקומות אלה וצמ"ט), ויתכן שגם כאן חצר פעולת הצליה עם פעולת העלחמה להורות על חכישות שניהם יחדיו, כמזכיר צמקוס אחר, אשר קך צדך, כי לא נהג עמלק צמלחמתו זו כדך

כדרך הלוואה' שישלחו מקודם את שלוחיהם להודיע למתנגדם שיצא עליהם להלחם שגם הם יבאו להתיצב נגדם, כי הוא צא על ישראל צפתה פתחם, כנגדים שודדי לילה, ולמהירות מלחמתו זאת מיד אחרי יציאתו צאו שתי פעולות האלה תכופי צמקרא: (יא) ימים משה, לרבותינו (ספ"ג דר"ה) לא היו ידיו של משה נותנות המלחמה אלא כל זמן שישראל מתחללין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאזהרים שבטמים היו מתגבצין ואם לא היו נופלין, וסיחה א"כ הרעות ידיו של משה הוראות לבני ישראל, וכתבנו עליו וישעבדו לבם לשמים, ולזה היה עומד על הגבעה כדי שיוכלו לראותו כל ישראל, וכאשר ראו הרעות ידיו גם הנה הסתכלו וכווננו לבם, ולא קם כאשר הניח ידו, ובפדריאל אמרו ראו את משה כורע על צרכיו והם כורעים על צרכיהם נופל על פניו ארצה והם נופלים ע"פ ארצה, וכתבנו ע' כד זקק משה ידיו צללו, וכד הנה מנה ידו מן למולא"ה; וכי אמר לנו לא תזכיר החרה רק הרעות יד שהוא השכל והניחה העיקר שהוא התפלה והתחנה, כי באמת צולת ידו נכללה ג"כ התפלה, כי שרש יד הוראות ג"כ התורה השבת והשלול כמו יתוב ידו לה' (ישעיה נ"ד, כח"ט צלך לך בהרמומי יד), וכן כוש תרץ ידיו לאלהים תרגומו ירסון למפרש ירסון צללו, וזהו ונחתי להם צבתי יד ושם (ישעיה) מלת יד הוא ג"כ ענין הלול ושבת, וכווננו שבאשר מקומות ומחצות שתי מלות אלה לתהלה לשם, והוראות ג"כ מענין זה ההכנעה לעבודת התפלה כמציאר (צלו צאם על תורה, וזהו וצני יולאים ציד רעה), ויש א"כ הוראה תאומית וכפולה למלת יד, א' נשיאת כפים, צ' תפלה, ותרגומו (האז זיינע האז: פלעסענטליך אורף): (יב) וירי משה בברים. בכל מקום נאמר צידים לשון נקצה, ימים שופכות, יד העדים תהיה צו, והיה ראוי לוודא כאן כדמות לא כדדים, ויתכן לפי שבהרעות הידים התכוין משה בתפלתו להשפיע טובה וישועה, והיו ידיו צבתיים משפיע, לכן אמר צלסון זכר שהוא הנושפע. ענינם בהעלותך (י"ג ו) צמראם אליו אחריו: (טו) ויקרא שמו. קרא שמו של הקצ"ה בתפלתו, כענין קראתי שמו ה'; ה' נבי, ה' יהיה רוממותי, כמו נחת ליכא"ך נם להטרנסק, כלומר ה' הוא מעלתי ורוממותי על כל מתקוממי, כענין וצמאך נבום קמינו, וכווננו וצמתי תרום קדו (רע"ט): (טז) כי יד וגו' מלחמה לה', באורים שונים נאמרו ע"פ זה ולכלם יתנגד האמת אשר יפסיק צין רישא לסיפא דקרא, לכן נ"ל להיות הנהגתו ית' צעולם התחזקו הוא באמצעות השמים ומליהם כפי מה שהשפיע בהם טבע מוקדם לחיי צאלה התחזקו מה שזירו לצאי השמים בתנועתיהם וצמוליהם, וע"כ כנו המקראות את הנהגתו הזאת בשם כסא, כמו השמים כסאי, ה' צממים הכין כסאו, כי באמצעות הכין כסא הנהגת טבע עולם התחזקו, וזה גם כאן ענין כס יד; ושם יד כאן אינו חזר על ה' כ"א על משה שנאמר עליו צענין זה וירם משה את ידו, והודיע משה לישראל צמאמרו את חת תוכן המונח והרמות ידו למעלה, כי היתה להורות שלא יעלה על לב צניי שיתגברו צמלמותם זו מזה יריהם וחרוץ בצורות תופיע למו, כ"א יד ה' תעשה זאת היא יעשה להם חיל, עזאל, כי יד על כס יד. כלומר הרמות יד אל השמים שהם כסא ה', היא היתה להורות כי מלחמה ליה צמולק. כלומר הוא ית' ילחם צמלמות זו צמולק, הוא ישלח עזרו ומקדש וידכא תחת כפות רגליו את המתקוממים האלה, (מלת על הוא צמקום אל צמקומות רבות), והוסף עוד האיש האלהים להודיעם, שבכל דור ודור כאשר יעמדו השונאים עלינו לכלותינו הוא ית' יעמוד לנו למגן ולנה, ולעולם לא נשים מנעמינו אל הכנות טבעיות והשתדלות צני אדם, כי הוא תשועת אדם, ועזרתנו תמיד יהיה לנו מאל המושיע, וזהו שחתם "עמוד דור":

יך (ה) ובניו. תי"צ ובניו דעשה, אצל צמדרש"י איתא ובניו צניו דיתרו, דלצחר דאחא משה לבניהם הוי' לי צנין וכל צית' אייתי יתרו עמו למיעל לון תחות גדיי דשכינת', כי צני משה לא קראן הכתוב אחריו רק אחרי האם אשתך וצני צני, ולזה הקדים כאן הבנים לאשתו: (י) ברוך ה'. רבילים לתרגומו לשון שבת והלול (גמולאצט), ו"מ שהוא תואר אליו ית', להיחזק כולל כל הצרכות ומשפיע שפעת טובה לזולתו, והוא ממשקל הכבד כמו מרוץ שחקמ"ץ חמורת הפח"מ צעבור שאין דין דגש צרי"ש, והם ע"מ מנון רחום דוד שטרל (משלי י"א), וכל המשקלי' הכבדים נופלים על הענייני' שהתאר בהם צדק קבע לא צדק עובר, ותרגומו (זענענטשפענדער), עמ"ש צעק צואכלת ושבעת וצרכת: (יא) כי גדול ה'. א"ת רב ה' ולית אלה צר מניי; ואין זה לפי העלות, ובתחומות אלו אדם אשר אמרו היו שומקין עליו מי הודיעו זה וכו', אלא לפי שלא הניח ע"א שלא עזרה לכן אמר עתה ידעתי כי גדול ה' מכל אלהים (עיי' ילקוט), כוונתם שלא נפרות חלילה שהאחרים הנה ג"כ אלהים רק שהש"ס גדול מהם, אצל המכוון צמאמר זה הוא, הגעתי להשגת גדלות ה' ממצאת כל אלהי האחרים, כי השכלתי ובחנתי ללכת אחרי עבודתם ובאחי לידי הסברה האמתית כי אין בהם תועלת מאומה ורק לה' לצדו הגדולה האמתית, וע"מ מכל אינו מ"ם היחרון רק מ"ם הנון והספד; ועדיין יקשה מאמר המעורר (תהלים קל"ה) אני ידעתי כי

כי גדול הוא מכל אלהים; ואפשר לשער מלת מכל מלשון כליון והשפחה (כונס) צבאית צה"ח
 יהיה אם כל חי, וננס צמיד כל חי), ופעמו כחן ממש שעשה הי' עשמים צבאיים מלחמה כי כולם
 כלו ונאצדו מזה נודעת כי גדול הי' (יב) עולה חבחים לארציהם. לא ידעתי למה לא הזכיר
 השם הוי"ו צ"ה, דהא אמרי' סוף מנחות בוא וראה צפנת הקרננות שלא נאמר בהם לא אל ולא
 אלהים אלא להשם, שלא ליתן פתחון פה לחלוק, כי לשון זה כתיב גם צ"ה כמו לא תשתחוה
 לאל אחר ואלהים אחרים, שלא יאמרו שפסג"ה שהוא אלהי אלהים נתן לאלהים אחרים כח ומעשלה
 בשפלים וזה לעבדם, לכן כתב גם הוי"ו שאין לעבד רק להשם המיוחד (ע"פ במדבר צ"ה),
 ואם ציטטל חסר קרא כ"ז כס"ז ביהו שבעה נכנס חסות כנפי השכינה להבטיח היה מן הראוי
 לשם שפסג"ה להשם הוי"ו צ"ה לבורות שפיעה ממש שהיה רגיל עד הנה בעבודת אלהים ממש
 או בעבודת השמוק, ועמה פיעה מזה לגמרי. וקמזין דגם קודם מית מהר קרא מזה, ומצדו זכמים
 שלמים לה' (ומשפיעים כ"ד) זכמים ועולות ועשירו להשם אלהינו (בא י) ויבן גם מחנה לה' (כח
 ח' כ') וציעקב אמר ויצא זכמים לאלהי אביו יצחק (ויצא מיו ח') הוסיף אביו יצחק לבורות
 שנאדון אדוני ית' מדבר והמפורסר שאמר זכם לאלהים חסד מהר להזכיר אחריו מיד ושלם לעליון
 נדריך לבורות שנאדוני האלהים שהוא העליון ית' קמשתעי (ועי' צמזין ר"ס ויקרא צ"ה) עולה אשה
 רים כיחא לה' מה שכתב צעקין זה ע"ד האמת), והנה במכילתא אמרו כחן ויקרא יתרו חותן משה
 עולה וזכמים לאלהים, הכתוב מומי' עליו, אדם שהיה עובד כו"ו ומנאק ומשתחוה לאלילים שלו
 עכשיו הוא מציא עולה וזכמים לאלהים, (וכ"ל מדלל כתיב ויצא רק ויקרא למדו כן, ופיעסו
 כמו ויקרא קדש דמרגומו והשתפל ופיערטי' שם לקח איש ללד אחר ונחלק משאר העדה, חף כחן
 ויקרא יתרו, אחשלה ונחלק ממש שהיה עד הנה ולקח איש ללד אחר והיות נחלק משאר עמם,
 ומפרטי' ומכילתא לא פי' כן), ולפי"ז אמרי' יתרו גדולה אם הקרא מהסדר לאשמעתי' ומעשלת יתרו,
 הרי לצדד היסוד מעשלתו שפיע עולה וזכמים להוי"ו צ"ה. עיין מדרש צ"ה (ויקרא ה' ח') קרבן לה' ולא
 לאלהים וכו' אבל הא כתיב זכמי אלהים רוח נצורה ולא זכמי ה' וגר קרבן אלהים לא כתיב אלא
 זכמי אלהים וגר: לפני אלהי. ערטי', והרע"ט אמר לפני המחנה אשר עליו הקריבו אותן הזכמים,
 אם שהיה אותו המחנה שצנה משה באדן עמלק, אם שהיה זולתו ולא חסר צנינו, והיה אכילת
 הזכמים לפני המחנה כענין האכלים לפניו מן הקלעים; וז"ל כי נולת לפני אלהי מעמו לכונה
 דעת חלקית (נר גאטעליכען אדזיכט), ולא אכילה האמונית חלילה האוכלים למלא צננס או למענה,
 אבל אחרי שהיה קעודה זו זכמי אלהי לאות על קבלתו עול מלכות שמים עליו וליננס חסות
 כנפי השכינה לכן נהנו כל הגדולים ומעבודתו. (וצננ צמללה הארץ חנום ומפיעה מצדו כי נולת
 פנים מעמו הכונה והדעת. ע"פ): (י"ד) נצב ער"ך. אמר לשון נגינה ולא לשון עמידה וכלשון
 הכתוב ויעמוד העם על משה, כי יס הצל. לרש"י צין לשינות אלה, לשון נגינה הונח על עמידה
 שהיא לדרך, שיעמוד במקום מיוחד להיות מוכשר עייב לפעול או להשפיעל וכוונתו לאיזה חכלית
 שצנצדו נפעל אל העמידה, כמו שלשה אנשים נגזים עליו כאילו היה להם עסק עם אברהם,
 נצב על עין המים מוכן לעשות מעשה הנחוש, סולם מולך אלהי לעלות ולרדת עליו, קמה אלומי
 וגם נצנב שנאמר צמלנ עובדת לקבל השתחוות האלומות, ותחנך אסותו מרחוק לדעת מקרה הילר,
 ויתלצו צמשתיו החר, אחם נגזים היום לעצרך צצרות, כלם הוראת העמידה לחכלית דבר מה;
 חונם פעל עמד יורה על מעמד העמידה עלמה, ומהוראתו ג"כ העמידה שהיא למשיצות הנושא
 המתקביל אל העמוד, כמו שמתחייב מול המוכר שיעמוד הפחות צמעלה לפני המשוב והכבד, שלא
 יתעלפל הנה והנה או שישב עלמו לפניו צלתי רשותו, ומזה ואברהם עודנו עומד, ויעמידהו לפני
 סרעה, ועמדו שני האנשים אשר להם הריה, כדי לחלוק כבוד לדיינים, ולסנה זו לא שאל יתרו
 צלשון עמידה מדוע העם עומד, כי האמת כן הוא דרך צני אדם שהמשוב יושב והשמות ממנו
 עומד לפניו חף שאין צעמידהו שום חכלית, אבל שאל צלשון נגינה כלומר מה הוא חכלית עמידתם
 לפניך: (מו) כי יבא אלי. השיבו משה שלשה דברים, כי דרכי ה' נחלקים לשלשה, ה' המורה
 והמטה, צ' צין אדם למצדו, ג' דרכי צצרות ה' והמוכר שהם שלמות העבודה, והוא לעשות אותם
 מההנה ומיראה, כי אפ"י שהמורה והמטה עלמם אהובים ופועים לפני ה' מול כמי' לעולם
 יעקוב אדם וכו' מ"מ שלמות העבודה היא כשהם מההנה ומיראה, ופרעיהן רבים מולד, וע"ז
 נאמר קדושים תהיו כמי' רמזין שם, וגם לריך לכל אחד ואחד פרטים רבים, ח"ס משה על הג'
 כי יבא אלי העם לדרוש אלהים, שידע כל אחד הכללים והפרטים ופרטי' פרטיהם של כל אחד
 ואחד. ועל הג' שצין אדם למצדו אמר כי יהיה להם דבר צא אלי ושמעתי צין איש וצין רעהו.
 ועל הא' אמר והדעתי את חוקי וגו'. והנה דרכי העבודה והמוכר של כל אחד ואחד לא נגלה
 רק למשה עמי הש"י, כי זה תלוי צלל וכו' יראה ללצ, ח"ס לדרוש אלהים, שהוא חותם את
 האלהים

האלהים דברו עם כל אחד ואחד לתקן דרכיו. ולהשגת שלמות העבודה, שהיא עשיית המצוות מלא היראה והאהבה, כמה מן הדרכים והשתדלות לריכה, כמ"ס צמלי, אם תתקנה כספך וצמחוניים תתקנה לו תנין יראה ה', לכן אחד כאן ע"ז לדרוש אלהי. ולפי שהתורה היא יחד שהכל תלוי בה, לכן אחד משה והרועי צאחרונה. ועל ג' דברים אלה השיבו יחדו, על המשפטים אחד, (יט) ככל תכל גם אתה שלא תוכל לשפוט לכל אחד, גם העם, שלא יוכל להתחזק אחד על משפט חברו, ואחר גם כמ"ס צמליתא אע"פ שתטול עמך אהבן וחור וכו'. ועל מה שאמר שלחך לדרוש אלהים, אחד כי כד מנח הדבר, פי' כי לדרוש אלהים אי אפשר זולתך, חסו כי כד מנח לדרוש מהס"י על כל אחד ואחד, לכן תראה שהיו שופטים בלחך, כי כד יש לך דבר כד אחד שאי אפשר בלעדיך. ועל והרועי את חוקי אחד, לא תוכל עשהו לדרך אלא תקח לך מסייעים, כמ"ס (עירובין כ"ד) נכנס אהבן ושהו לו משה פקדו ואמר לו עוד (יט) היה אתה לעם מול האלהים, פי' מה שהם לריכים לאלהים שאי אפשר זולתך היה אתה בעמך. ועל התורה אחד (כ) והוראת אתה את החקים. ועל המשפטים אחד (כ"א) ואתה תחזה ושפטו ככל עת; ומשכ ד' אנשי מנהל, כי המעשה כולל ד' דברים, תורה עבודה אהבה ויראה; אנשי חיל הם צעלי אהבה. (כי א"ש חיל הוא תאר למי ששוקד על מעשיו בזריזות צדק וגבורה ונחמדות יהושע, ואין לך שקידה לעשות מעשיו זריזות כ"א העושה מאהבת הדבר). יראי אלהים הם צעלי יראה, אנשי אמת הם צעלי תורה כמ"ס אמת קנה, תורת אמת היתה צפיהו. שונאי צלע הם צעלי עבודה, כי אין מקום לעבודה רק אחד שהיית תלות העולם והנאחז, וצלע הוא הנאה כמו מה צלע. ואחר שרי אלפים וגו', כי ד' מנהיגים היו לישראל, שופטים ושוטרים, שופטים הם הדיינים, ושוטרים הם הרודים צעם לקיים פסקי הדיינים. ועוד היה עליהם ראשים שהיו מנהיגים את העם בכל דבר לנאחז ולנאחז. ועוד היו זקנים והם המלומדים תורה צדקים זה סידקן, שרי האלפים היו מנהיגים את העם והיו ראשים מנחם. שרי המאות היו השופטים מנחם, שרי עשרות היו השוטרים הרודים לקיים פסקי הדיינים. ושרי מנחם הם הזקנים המלומדים תורה צדקים. ואף שכתוב על כלם, ושפטו ככל עת, שהיו כלם דיינים, מכל מקום היה לכל אחד עיקר התמנות לדבר, כל ג' ראשונים היו מנהיגים את העם, וכן צמליתא היו הם המנהיגים כמ"ס ויקלף משה על פקדי החיל שרי האלפים ושרי מאות. ויקרבו אל משה הפקדים אשר לאלפי הנאחז שרי אלפים ושרי מאות, הנה אחד ושפטו, זהו פעולתם לענין המשפטים, ולהודיעם את התורות אחד והקל מעליך שטורח תרצה הוא ללמוד עם כל העם. ועל הג' שהיו לרץ להציא את הדברים לאלהים אחד ושאלו אחד (מדברי הגר"א), ובדבריו מתיישבים תמימות גדולות ועוררת עליהם צדקת דברים. ודע שהראש"ע פי' שרי אלפים, שרים שהיו להם צדקתם אלף משרתים. וכן שרי מאות ושרי מנחם ושרי עשרות, כלם הם מנין המשרתים שהיה להם. ואלה דברי רות, וצדק אחד עליו הראש"ע (צעל מנחם ה') שהיה לו להראש"ע לשום צדקת פניו מלוער פירוש כזה. ור"א פי' שרי אלפים, שר המנונה לשפוט כך מנחם אלף וכן שרי מאות הוא על כך מנחם הנשפט, וכן כולם עד"ה, וגם ע"ז שפיר השיב הראש"ע. והוא פי' (צמעה תורה ספ"ה) שרי מאות היינו מאות אלפים, שרי מנחם היינו מאות אלפים, שרי עשרות היינו עשרות אלפים, כי אלפים הראשון אחד על כל השרים האחרים אחריו. הנה הראש"ע ראה מנחם ראש"ע ור"א ומוס עלמו לא ראה, כי מה יענה על מ"ס ויקלף משה על פקדי החיל שרי האלפים ושרי מאות, וכי גם שם פי' שרי מאות, מאות אלפים, הלא כל המנחם שהלכו למלחמת מדין לא היתה כ"א י"ב אלף (מאות ל"א ה'), ולפי' היה ראוי לשלוח עם מנחם כזה שרי עשרות אלפים. גם דרכי הלשון לא יסבירו להבין מלת אלפים על שרי המאות והמנחמים, כי לעולם לא תנאח צמקא מנחם אלפים מאות אלפים, כ"א מנחם אלף מאות אלף בלשון יחיד. גם לפירושו אין השרים מסודרים על נכון לפי מנחם, שצדרי המאות מתמנעו כמות שרי האלפים, ומנחם ואילך מתרבים כמות השרים. הנך רואה כי כל רודפי הפשט שרלו למנע כמות השרים הפך דעת רבותינו נפלו צמחורות השנושים, והאמת צפי רבותינו, ויצוה יותר צפ' דברים: (יט) מול האלהים. שלח ועליך ציוותם למקום ושאל משפטים מאתו (כס"י). נראה דעתו כי מול הוא שם תאר למליץ ומדבר (רעדנער) משרש מלל, כמו חוג (צחק חוג) מן חג: (ב) אשר יעשון. לרבותינו (צ"ק ד' ק') אשר יעשון זו לפנים משרת הדין; להבין דעתם לדרוש מאות כו"ן התוספת ענין לפנים משרת הדין, כ"ל כי התורה היא כמראה מלועשת ובהירה, יראה בה כל אחד לרבותו, איש ההמוני יתחל צמליתא כפי כח דעתו המלושה, והגדול ממנו יתחל צמליתא המורה עלמה כפי דרך תצונתו, וכן כל צעלי הנפשות המתחלפות צמליתא כולם עושים מעשה מורה אחד ומתרים יחזקה אתה אצל כל אחד כפי דרכו ותצונתו, וע"ז שצ המאמר. תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם,

כי הספיד שצחסידי ישראל והנביא אשר בחוכם היה צמעה החורה והמשפט לא לבד עם האדם ישראל מלח עם הארץ אבל גם עם הגר הלוים אל ה' ועמי הארלות, כי כל הקהל שוים צמחית החורה ואחרות, אולם הקנן שבהם יעשה המזה כשמועה והוא דין תורה, אמנם האדול כפי גדלו כי יותר שיקר את בוראו ומתחזק דרכיו וצמחיו עמי' התורה יעשה חסד לגשמו ויעלה ממדרגה למדרגה, יפליג ביראה וצמחה ולא יספיק לעמוד על דין תורה המסור לכל אדם, אבל יחמקד צמחו להעמיק נפשו מעלה מעלה, ירבה צמחות ה' ויעשה מלחמו דרך ישר והסלגה גדולה, מדקדק בהן ודורק אחריהן צמחות גדולה לעשותן יותר ממדת הדין המפורסם בתורה, הן צמחי קום ועשה הן להסתמר מעבור על ל"ח, יכולים יקדם עמלו גם דבר המותר לו ד"ח כדי שלא יבא לכלל עברה, ויותר שהוא מושלם צמחה ומצוה לא חסחפק נפשו לעמוד על סורת הדין אבל יאמץ עמלו לאהוב את המישרים ללכת דרכי האנשים אנשי חסד המפליאים לעשות להמנהג דרך לשנים משורת הדין, הנה אנשי המעלה כאלו כנר נעמק טבע נפשותם מטיב הרשונה ואינם דומים עוד להעיונים מלך כנישת ילד אשר מעשה לדקוחם אינם אללם רק דרך מקרה לבד, כי אמנם כנר נעשה אללם כעצם שני' לשמוע אל נפסם המעכלה, וכל מעשה לדקוחי אשר יעשו הם אללם דרך עולם, כי שליוות נפשותם עשה רשם גדול בהם עד שנעשה להם לקנין גמור, לכן אים מעלה כזה יקרא צמח ישר (כאמנם והישר זה לפני משורת הדין), כי כמות נפשותיו הולכות צמחיות עד נקודת האמות, לא יטו ימין ומאל כמו באיש העומד עודנו טבע הרשון שיצר לבו רע עליו; וכבר ידענו כי הנוני' הנחלות בסוף הפעלים הם כעין ניו' האחר (כמי' צלל יכלון בואחמקן, יע"ש. וצמקן חשמעון). וכן כאלו אשר יעשו יורה אמת ניו' על האחר והתחיה שצמח העושה, ואין זה רק באיש חסיד וישר ההולך דרכיו לפני משורת הדין, שחמקן לטבע שניה עד שמתכוונת נפשו עורר הש"י. פקד עיניך וראה כי דרשת סממיו תגיע לעומק ויטור דרכי הלשון:

יח (ב) נגר ההר. מנהג המנהג כשמונים לעשות פני אהליהם ומתחיהם אל העמק, כי ההר יספיק האמות, לכן יתנו פתחי אהליהם אל הדר שאינו מפסיק האמות ואחריהם אל ההר, אמנם ישראל שידעו שההר הוא הר אלהי ומשם יקבלו התורה, עשו פני אהליהם עד ההר, (כ"ח): (ג) תאמר וגר וחגי'ר. מאמר צלשון רכה, ומגיד דברים הקשים אחרות ועונשין (ש"י מוכילתא), אין כוונתם האמירה צמי' לשון רכה והגדה לשון קשה, כי כחוצים רבים יעידו על הפוסם, ויאמר יהודה הוליהוה ומשקף, ויאמר המלך תלויהו עליו, והגדהם לאזי את כל כבודי; אבל כוונתם רק על שנוי' הלשונות שצמקום זה, וילמדונו שגלויה משה להודיע להם מחלה מתן שכן של מלח, שהם דברים הנחמים והנענימים לשומעיהם, וגם יגיד להם דברים שאין דעת האדם נוחה בהם והם העונשין המיועדין לעוברים על מלח ה' (כענין חזות קשה הגד לי); והנה האמירה שהיא מתן שכר המלח, וההגדה שהם העונשין, הוא פרשת צמקו' שאלמנה לישראל קודם מתן תורה כמבואר בס"פ משפטים ויצא משה ויספר לעם את כל דברי ה' ואת כל המשפטים, שנכלל בה ז' מלח שגלויה צמי' נח שצח כבוד אז ואם פרה אדומה ודינין והצרכות והקללות שצברו וצמקו', כמבואר במכילתא שם, כי משפטים כולל גם העונשין כמו צרות משפט (ישעי' ד'), מעורר וממשפט לוקח (שם כ"ג) דמרגומו מיסורין ומפורענות; כי פרשת ואל משה אמר הנאמר צמי' משפטים מקומה כאלו ואין מוקדם ומאחר כמ"ש רש"י שם מפני רבותינו, רק כאלו יצירה התורה מה שהי' צמי' וצין משה, ושם מה שהי' צין משה לישראל, וצ' השרשיות הם כפרשה אחת, ושהי' מענין אעשה קודם וצין מדברים (ודלא כראש"ע וברנצ"ן שם), הלא תראה שצמקום זה חצי וירד ה' על הר סיני, כאלו כראה השם המיוחד לעיני כל העם, ושם (משפטים כ"ד ט"ז) כי הכבוד ה' על ראש ההר, ורק זה ה' כראה לא השם המיוחד, כי לא יראי וגר, וכן ביאר שם באזה אופן ה' כראה לבני' מראה הכבוד הזה, מה שלא הזכיר כאלו, וכמה חתישצ דעת המשכיל הזה, שגורע למקבלי התורה קודם יום מ"ח מה ט"ב של תורה זו, בהתורע להם מחלה רוב מלח התורה קודם עומד צמחם הקדוש לקבלם עליהם צמפץ וכו': (ד) ואשא אחרבם. ח"ח ואעלית יתכון כרעל גרפין נשרין, תרגם את הדבר דרך כבוד למעלה (ערש"י), ולדעתי אין מלח אשא ענין נשיאות משה (סרלגנן), אבל עניני המעלות והרוממות (סרלגנן), כמו אשא אל שמים ירי, ולחיות שהגשך הוא אשר יעוף יותר גבוה תחת חורר השמים מכל העופות, כמבואר בשם יעוף השמים, אם תגדי' כשם, לכן יכונה גבוהות ורוממות כל דבר אליו, והמכוון פה על גבוהות המעלה, שהגדי' הוא ית' את ישראל צלחם ממצרים בהתנהגו עמהם בההגה נסית ונפלאה, צקריעת י"ם והמן וכדומה, שהם כולם ענינים כפלאים ונעלים מדרכי העצב הגבוה תמידי, ויאות לכנות התרוממותם למעלה מדרכי הטבעי שם נשיאה על כפי נסר, כלומר